

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra dějin a didaktiky dějepisu

Bakalářská práce

Lubomír Kubiček

Tábory lidu v Praze v 19. století

Political mass public meetings in Prague in the 19th century

Praha 2014

vedoucí práce: Prof. PhDr. Jiří Pokorný, CSc.

Děkuji Prof. PhDr. Jiřímu Pokornému, CSc., vedoucímu mé bakalářské práce, za to, že byl nápomocen radou a připomínkami při jejím zpracování a za trpělivost, kterou se mnou projevil. A dále musím poděkovat Lucii Věbrové, bez které by tato práce vůbec nemohla vzniknout.

Praha, 19. června 2014

podpis

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha, 19. června 2014

podpis

Abstrakt

Práce zkoumá táborové hnutí v Čechách s bližším zaměřením na oblast Prahy. Seznamuje se základními událostmi, které předcházely táborovému hnutí nebo ho inspirovaly. Práce řeší především obnovení ústavního života v habsburské monarchii, prusko-rakouskou válku a rakousko-uherské vyrovnání. Hlavní zájem se soustředí, především, na atmosféru vybraných táborů lidu v Praze během let 1868 - 1870. Práce pojednává i o průběhu táborového hnutí v Čechách a na Moravě a jeho vlivu na českou státoprávní politiku.

Klíčová slova

Prusko-rakouská válka

Rakousko-uherské vyrovnání

Tábory lidu

Praha

Fundamentální články

19. století

Abstract

The work examines the political public mass meetings in Bohemia with specialization on Prague. It informs about incidents, which had happened before political public mass meetings took place, or which inspired meetings. Thesis informs about main events as the restoration constitutional life in the Austrian Empire, the Austro-Prussian War and the Austro-Hungarian Compromise of 1867. The main thesis purpose is the presentation of atmosphere of selected political mass meetings in Prague during 1868 – 1870. Also, the work gives us basic information about political public mass meetings in Bohemia and Moravia and their influence on the Czech constitutional fight.

Key word

The Austro-Prussian War

The Austro-Hungarian Compromise of 1867

The political public mass meetings

Prague

The Fundamental articles of 1871

19th century

Obsah

SEZNAM ZKRATEK	7
1. ÚVOD.....	8
2. INSPIRACE HNUTÍ.....	10
2.1 IRSKÉ MEETINGY	10
2.2 HUSITSKÉ TÁBORY	12
3. CESTA K TÁBOROVÉMU HNUTÍ.....	14
3.1 OBNOVENÍ ÚSTAVNÍHO ŽIVOTA V HABSBURSKÉ MONARCHII.....	14
3.2 VÁLKA ROKU 1866 A RAKOUSKO-UHERSKÉ VYROVNÁNÍ	18
4. TÁBORY LIDU V ČECHÁCH A NA MORAVĚ.....	21
4.1 DŮVODY, PŘÍČINY	21
4.2 PRŮBĚH HNUTÍ	22
4.2.1 Rok 1868	22
4.2.2 Rok 1869	24
4.2.3 Slovanská Lípa.....	26
4.2.4 Fundamentální články.....	27
4.2.5 Rok 1870 - 1871	32
4.3 VÝSLEDKY HNUTÍ.....	34
5. TÁBORY LIDU V PRAZE ROKU 1868.....	36
5.1 PRAHA	36
5.2 TÁBOR LIDU NA ŽIŽKOVĚ	37
5.3 TÁBOR LIDU NA PANKRÁCI.....	39
5.3.1 Vojenský zákrok	40
5.3.2 Reakce na incident	41
5.3.3 Výjimečný stav v Praze	44
6. TÁBORY LIDU V PRAZE ROKU 1869.....	47
6.1 TÁBOR LIDU NA LETENSKÉ PLÁNI	48
6.1.1 Průběh tábora	49
6.2 DĚLNICKÝ TÁBOR NA LETENSKÉ PLÁNI	53
6.3 DĚLNICKÝ TÁBOR NA ROHANSKÉM OSTROVĚ V PRAZE	57
6.4 HUSOVA SLAVNOST NA BETLÉMSKÉM NÁMĚSTÍ V PRAZE	60
6.5 SROVNÁNÍ TÁBOROVÉHO HNUTÍ V PRAZE A V SEVEROVÝCHODNÍCH ČECHÁCH.....	62
7. ZÁVĚR.....	64
8. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	69
8.1 SEZNAM LITERATURY	69
8.2 PERIODIKA.....	70
8.3 PRAMENY VYDANÉ	70

Seznam zkratek

c. k.	císařsko-královský
ČSČH	Československý časopis historický
eds.	Vydavatelé
NLN	Nakladatelství Lidových novin
vyd.	vydání
kol.	kolektiv autorů

1. Úvod

Bakalářská práce má za cíl popsat klíčové tábory lidu, které se udály v Praze v rozmezí let 1868 – 1870. Inspirací mi pro toto téma byla má diplomová práce, kterou jsem psal při svém studiu na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze a v které jsem se zabýval táborovým hnutím v severovýchodních Čechách, s bližším zaměřením na malé město ve východních Čechách, Hořice v Podkrkonoší.

Důvod proč jsem si vybral Prahu jako další objekt zkoumání táborového hnutí je velmi jednoduchý. Praha jako hlavní město království byla v 60. letech 19. století již především českým městem, kdy zde Němci tvořili menšinu, která čítala pouze 20 % z celkové pražské populace.¹ Navíc Češi již v této době měli i převahu na pražské radnici, což dokumentovalo i vzrůst hospodářské síly českého měšťanstva. Praha je důležitá i v tom ohledu, že byla i průmyslovým centrem Čech a nacházelo se zde tedy početné dělnictvo. Dělníci totiž během této doby pořádali své vlastní tábory, se kterými jsem se v severovýchodních Čechách nesešel. A právě tyto tábory se stanou největším přínosem této práce. Dozvíme se díky tomu o potřebách a situaci dělnictva koncem 60. let 19. století. Praha nebyla navíc pouhým místem, kde se pořádaly „obyčejné“ tábory, které na oficiálních místech ve Vídni moc dojem nedělaly. Ovšem pokud se tábory konaly v Praze, měly dostatečný ohlas v novinách a získaly pozornost nejen ve Vídni, ale i u evropské veřejnosti.

Ve své bakalářské práci chci na příkladu Prahy najít rozdíly mezi táborovým hnutím v Praze a v severovýchodních Čechách. Předpokládám rozdíly, co se týče organizace, průběhu i jiné aktivity c. k. úřadů.

Práci jsem rozdělil na několik částí, jelikož táborové hnutí nepatří k nejznámějším historickým událostem českých zemí, chci podat stejně jako v diplomové práci informace o inspiraci táborového hnutí. Inspiraci brali organizátoři táborů v Irsku, kde v polovině 19. století existovalo repealové hnutí, v němž se Irové scházeli na shromážděních zvaných „meetingy“. První české tábory se nazývaly stejně. Další inspirací pro táborové hnutí byly husitské tábory z 15. století, které daly „meetingům“ punc české tradice. Informace jsem čerpal z knih *Dějiny Irska* od Thomase Moodyho, *Husitská revoluce* od Františka Šmahela a z pátého dílu *Velkých dějin zemí Koruny české* od Petra Čorneje.

Další část mé práce se zabývá politickým vývojem v habsburské monarchii v 60. letech 19. století, po obnovení ústavního života v monarchii a jeho vlivem na táborové hnutí. Jako hlavní literaturu jsem použil knihu *Česká společnost 1848-1918* od Otty Urbana

---

¹ BĚLINA, Pavel, *Dějiny Prahy II*, Praha: 1998, s. 133.

Poslední teoretická část se týká obecných informací o táborovém hnutí v Čechách a na Moravě. Literatura pro toto téma není bohužel moc obsáhlá a je staršího data vzniku. Jedná se především o dva články. Jeden článek je od Jaroslava Purše, který pojednává o táborovém hnutí v Čechách. Druhý článek je od Karla Janáka, který informuje o táborovém hnutí na Moravě. Právě i slabý zájem o bližší zkoumání táborů mě inspiroval pro studium a bádání o tomto tématu.

Badatelskou část jsem rozčlenil na dvě části, podle dvou hlavních let táborového hnutí. Rozdělil jsem pořádání táborů na léta 1868 a 1869, kde jsem shrnul pořádání i v roce 1870, kdy se ovšem již žádný velký tábor v Praze nekonal z důvodů zhoršené zahraničně-politické situace. Pro své bádání jsem si vybral největší tábory, které se v Praze konaly a byly svým průběhem nebo okolnostmi nějak zajímavé. Chystám se vycházet především z českého denního tisku, a to jak z opozičního tak i vládního. Nejvíce chci využít výtisků Národních listů a Pražského denníku, v omezené míře Národního pokroku. Vzhledem k tomu se budu snažit o co nejrealističtější vyličení jednotlivých táborů. Dále bych rád využil i kronik jednotlivých městských částí, jelikož s tímto způsobem bádání mám velmi dobré zkušenosti při popisu táborů v Hořicích. Rád bych i využil archivní prameny týkající se dělnických spolků uložených v Archivu hlavního města Prahy. Rozhodl jsem se pro rozdělení táborů podle let i z toho důvodu, že v každém tom roce mělo hnutí jiný charakter, průběh, pozadí a zahraničně-politickou situaci.

Původně jsem se chtěl v této práci také zabírat zákulisím táborového hnutí v Praze, ale z důvodu upřednostnění popisu táborů lidu jsem se rozhodl, ponechat si zákulisí pražských táborů do další badatelské práce. Mým cílem je, aby tato badatelská práce vytvořila s budoucí prací jednotný celek. Nepřišlo mi správné odbýt jedno z témat na úkor druhého, a proto jsem se rozhodl daná témata oddělit. Doufám, že mé rozhodnutí oddělení dílčích témat táborového hnutí v Praze výrazně nepoznamená kvalitu této práce a že bude přesto přínosem a inspirací pro budoucí badatele.

2. Inspirace hnutí

Proto abychom pochopili táborové hnutí v Čechách musíme se i podívat kde pro ni čeští vlastenci brali inspiraci, protože táborové hnutí nebylo jediným hnutím v Evropě, které se snažilo o nezávislost svého národa. Nejvíce o nezávislost usilovali v Irsku, proto naše vyprávění musí začít tam.

2.1 Irské meetingy

Táborové hnutí v Čechách se zpočátku velmi inspirovalo hnutím v Irsku, které usilovalo o obnovení irského parlamentu, který byl sloučen s anglickým parlamentem roku 1800. V Irsku ovšem existovala velká řada problémů, které bylo potřeba řešit. Jedním z nejdůležitějších byla otázka půdy. Irsko nemělo dost zemědělské půdy, která by dokázala uživit všechny, kteří na ní byli závislí.² Počet obyvatelstva velmi rychle rostl a s populací rostly také nájemy za pronájem zemědělské půdy. Problém byl, ale v tom, že většina zemědělské půdy se pronajímala, a proto ti kteří ji obdělávali, se ji nesnažili efektivněji využívat, poněvadž kdyby půdu zúrodnili, statkář by jim zvedl nájem.³ Životní podmínky zemědělců se rok od roku neustále zhoršovaly, dokud hladomor mezi lety 1845-1848 nesnížil počet obyvatel na únosnou míru. Přestože byla půda nejpalčivějším problémem Irska na počátku 19. století, nedělal politikům starosti až do doby velkého hladomoru.

Problém, který stál v prvních letech unie v popředí všeobecného zájmu, byl požadavek katolíků na plné zrovnoprávnění. V 80. a 90. letech 18. století došlo k zrušení většiny katolických trestních zákonů. Katolíci díky tomu mohli mít své školy, zastávat svobodná povolání a dostali volební právo. Nemohli však vykonávat žádné důležitější funkce ve státním aparátu. Nesměli zasedat v parlamentě, stát se soudci, získat hodnost plukovníka v armádě nebo kapitána v námořnictvu či se stát ministry ve vládě, a ve státní správě mohli dostat jen ty nejpodřadnější místa. Všechna tato omezení katolíky pochopitelně silně roztrpčovala i proto, že když byla roku 1800 vytvořena britsko-irská unie, předseda vlády William Pitt výslovně slíbil, že plné zrovnoprávnění katolíků bude brzy uzákoněno.⁴ A zde se v irských dějinách významně objevuje osoba Daniela O'Connella. Jeho politický život byl pestrý a bouřlivý, ale nás zajímají pouze dvě hnutí, s kterými je spojen. Daniel O'Connell je zosobněním úspěšného boje za zrovnoprávnění katolíků ve 20. letech a neúspěšného zápasu o zrušení unie s Velkou Británií v letech čtyřicátých 19. století.

---

² MOODY, Theodor W, *Dějiny Irska*, Praha: 2012, s. 178.

³ Tamtéž.

⁴ Tamtéž, s. 179.

V roce 1823 Daniel O'Connell založil v Irsku Katolický svaz (Catholic Association) a tím začal skutečný boj za zrovnoprávnění katolíků.⁵ O'Connell měl bohaté zkušenosti s neefektivní katolickou politikou a jeho hnutí se zásadně lišilo od předešlých pokusů. Pomoc přitom hledal především u katolických duchovních, kteří se stali místními představiteli hnutí a byl to od O'Connella geniální tah. Co bylo však ještě důležitější, bylo zavedení tzv. katolického poplatku, což byl nízký členský poplatek, který si mohl dovolit zaplatit i člověk z nejhudších vrstev.⁶ Tím Katolický svaz získal víc prostředků, než všechny dřívější pokusy dohromady.

Agitace svazu pomohla ve volbách do anglického parlamentu, kdy svaz podporoval v jednotlivých hrabstvích ty kandidáty, kteří ač protestanti, neměli problém se zrovnoprávněním katolíků. A tito kandidáti byli i zvoleni.⁷ Britským premiérem byl v té době vévoda Wellington, který si uvědomoval vzniklou situaci a snažil se jí vyřešit. V dolní sněmovně britského parlamentu byla většina poslanců pro zrovnoprávnění katolíků, a proto Wellington předložil roku 1829 sněmovně návrh zákona o zrovnoprávnění. Obě komory britského parlamentu zákon schválily a tak 13. dubna 1829 vstoupil v platnost.⁸ Katolíci stále nemohli zastávat úřad lorda místodržícího nebo úřad anglického a irského lorda kancléře, ale jinak veškerá omezení padla. Bylo to velké vítězství Katolického svazu a ukázka toho, jak může veřejné mínění pohnout s britskou vládou bez použití násilí.⁹ Ovšem je třeba dodat, že hnutí nestálo proti zatvrzelým nepřátelům, ale proti rozdělené sněmovně, kdy většina nakonec sympatizovala s hnutím. Naopak v rámci druhého problému i sebevětší tlak veřejného mínění v Irsku nevedl ke zrušení unie s Velkou Británií, pokud byli angličtí poslanci proti.

V roce 1841 vyhráli volby do dolní sněmovny konzervatisté a Daniel O'Connell, nyní poslanec a vůdce irských poslanců v dolní sněmovně britského parlamentu, který podporoval liberály, se rozhodl, že nemá cenu čekat a rozpoutal hnutí za zrušení unie a znovuoobnovení irského parlamentu.¹⁰ O'Connell mohl počítat s podporou většiny irského obyvatelstva a hnutí vedl podobně jako v otázce zrovnoprávnění katolíků. Již roku 1840 založil Svaz za zrušení unie (Repeal Association), který pracoval na podobných principech jako Katolický svaz.¹¹ Nejcharakterističtějším znakem nové kampaně se stala masová hnutí. Probíhala už v době kampaně za zrovnoprávnění, nyní se ale organizovala na daleko širším základě. V průběhu roku 1843, kdy hnutí vrcholilo, se takových shromáždění konalo přes čtyřicet a organizátoři

---

⁵ MOODY, *Dějiny Irska*, s. 179.

⁶ Tamtéž.

⁷ Tamtéž, s. 180.

⁸ Tamtéž, s. 182.

⁹ Tamtéž.

¹⁰ Tamtéž, s. 183.

¹¹ Tamtéž, s. 184.

zvolili jejich místa tak, aby byla pokud možno co nejlépe dosažitelná pro největší počet lidí i z dalekého okolí.¹² Meetingů se zúčastnilo velké množství lidí, dochovaly se záznamy o statisícových návštěvách těchto setkání. O'Connell chtěl, stejně jako v roce 1829, dosáhnout pomocí veřejného mínění splnění svých požadavků britskou vládou pokojnou cestou.

Ovšem došlo ke změně situace. Zatímco v roce 1829 měl O'Connell za sebou dolní sněmovnu, tak nyní byla většina dolní sněmovny zásadně proti zrušení unie a s poslanci nepohnulo nic. Britský ministerský předseda Robert Peel vyjádřil toto stanovisko zcela jasně dne 9. května 1843: „*Neexistuje žádný prostředek, žádná moc ani autorita dané vládě výsadou koruny a stávající zákony, které bychom ve snaze udržet unii nepoužili. Její zrušení by nejen vyžadovalo odvolat parlamentní zákon, ale mělo by za následek i zánik tohoto velkého impéria... Přestože si hnuším každou válku, a válku občanskou především, domnívám se, že jde o alternativu přijatelnější než rozpad naší říše.*“¹³

Poslední a největší shromáždění se mělo konat 8. října 1843 na předměstí Dublinu. Vláda nakonec pár hodin před začátkem shromáždění zakázala. Daniel O'Connell, věrný své zásadě počínat si pokojně a dodržovat zákony, shromáždění rozpustil.¹⁴ Neznamenal to úplný konec kampaně za zrušení unie, ale symbolický konec jedné etapy to znamenalo. Sice se dále vybíraly příspěvky, ale hnutí se rozpadlo, díky vnitřním rozporům mezi vůdci, kteří se obviňovali z neúspěchů ve vyjednávání. Tento neúspěch znamenal i konec mírumilovnému řešení a v Irsku vznikaly radikálnější skupiny, které začaly prosazovat i použití síly k prosazení svých požadavků. Jako příklad jednoho z těchto radikálů můžeme použít Johna Mitchela, který byl nejrozhodnějším zastáncem úplného oddělení Irska od Velké Británie.¹⁵

Irsko stálo ale před daleko větším problémem. Roku 1845 vypukl v zemi díky neúrodě velký hladomor, který na dlouhou dobu ostatní problémy Irska upozadil. Tím končím exkurs do irského meetingového hnutí.

2.2 Husitské tábory

V debatách umělecké besedy roku 1868, připomněl tehdy dvaadvacetiletý historik Jaroslav Goll, že čeština má pro velká shromáždění lidu, která tehdy lidé nazývali podle irského vlivu „mítinky“, vlastní označení z husitských dob *tábory*.¹⁶ A o těchto husitských táborech si nyní řekneme několik základních informací..

---

¹² MOODY, *Dějiny Irska*, s. 184.

¹³ Tamtéž, s. 186.

¹⁴ Tamtéž, s. 187.

¹⁵ Tamtéž, s. 188.

¹⁶ KOŘÁLKA, Jiří, Tábory: realita, mýtus, symbolika, in: *Paměť míst, událostí a osobností*, Praha: 2011, s. 472.

Husitské tábory vypukly v jižních Čechách na počátku roku 1419 a byly spojeny s bojem o fary v jižních Čechách.¹⁷ Kritická situace byla pro husity především na panstvích, která měla katolickou vrchnost, která byla na straně římského a uherského krále Zikmunda. Oldřich II. z Rožmberka, který v roce 1419 převzal obrovské dědictví, byl vychován v kališnické víře a postupoval zatím podle pokynů svého bývalého poručníka pana Čenka z Vartenberka,¹⁸ a proti podaným vyznávajícím novou víru nezasahoval

Z náznaků pramenů plyne, že pronásledování kališníků bylo jen jedním z mnoha důvodů k tzv. poutím na hory, které uvedly do pohybu lid z jihočeského venkova. Nutnost docházet za kázáním a bohoslužbou do vzdálených míst, měla mimořádně pozitivní přínos při stmelení venkovského husitství. Vesničtí i městští husité se při společných obřadech vzájemně poznávali, sbližovali i podporovali.¹⁹ Velké poutě umocňovaly svou atmosférou náboženský prožitek a v neposlední řadě sjednocovaly ideové poselství dříve rozptýlené kazatelské agitace. První pouť na horu Tábor proběhla 16. dubna 1419.²⁰

Biblické názvy, propůjčované jihočeským, západočeským a východočeským návrším (často jen mírným vyvýšeninám), na nichž se husité scházeli, vypovídají, jaké autoritě se Písmo svaté těšilo a jakou výzvu představovalo. Vždyť právě Bible sdělovala, že k základním událostem, ovlivňujícím život křesťanstva, docházelo na horách a právě na nich se věrní křesťané dočkají spasení. S výjimkou Orebu odkazovala biblická jména husitských hor k Novému zákonu, především ke christologickému motivu, i když v dalších významech vyvolávaly jména též starozákonní asociace.²¹

Název Beránek evokoval Krista jako beránka božího a vykupitele hříchů světa. Proslulé jméno Tábor se pak inspirovalo horou v Galileji. V starozákonním příběhu tady Debora shromažďovala vojsko před útokem na oddíly Kananejských, ale raně křesťanská tradice ztotožňovala Tábor i s vysokou, leč v novozákonním textu nejmenovanou horou, na níž došlo k proměnění Páně před užaslými zraky jeho učedníků Petra, Jakuba, a Jana.²² Podobně jako apoštolové rozpoznali (na údajném Táboře) božskou podstatu Kristovu, pokládali venkovští husité své hory Tábor za místa, kde se poutníci seznamují s věčnými božími pravdami a přesvědčují se o jejich závaznosti.²³

---

¹⁷ ŠMAHEL, František. *Husitská revoluce 2*, Praha: 1996, s. 312.

¹⁸ Čeněk z Vartenberka byl tehdy nejvyšším pražským purkrabím a nejvýznamnějším kališníkem.

¹⁹ ŠMAHEL, *Husitská revoluce 2*, s. 313.

²⁰ Tamtéž.

²¹ ČORNEJ, Petr, *Velké dějiny země Koruny české V. svazek*, Praha: 2000, s. 205.

²² Tamtéž.

²³ Tamtéž, s. 206.

3. Cesta k táborovému hnutí

Táborové hnutí bylo vyústěním snah širokých vrstev českého národa o vytvoření federace v rámci rakouské a od roku 1867 rakousko-uherské říše. Podíváme se zde na několik mezníků, které tuto cestu vymezovaly.

Cesta za obnovením českého státního práva za vlády Habsburků byla dlouhá a trnitá a skončila rokem 1918, vznikem Československé republiky, ale to není cílem této práce. Cílem této kapitoly je popsat vývoj boje za státní právo od roku 1860 do vypuknutí táborového hnutí v Čechách a na Moravě. Předním mužům Českého království šlo o autonomii zemí Koruny české v rámci habsburské monarchie, přibližně na podobném základě jakého se dostalo uherskému království v rámci rakousko-uherského vyrovnání v roce 1867. To se ale této generaci českých politiků nepodařilo.

3.1 Obnovení ústavního života v habsburské monarchii

Roku 1860 rakouský císař František Josef I. vydal tzv. Říjnový diplom, ve kterém slíbil vydat ústavu, která byla nakonec vydána v únoru 1861. Cesta, která k vydání ústavy vedla, byla dlouhá a císař k ní byl donucen nejen politickými okolnostmi.

Roku 1860 mělo rakouské císařství velké potíže. V roce 1853 vypukl konflikt mezi Tureckem a Ruskem. Do války se na straně Turecka zapojila i Velká Británie a Francie, které nechtěly v žádném případě připustit zhroucení Turecka a posílení moci Ruska na Balkáně. To nechtělo dopustit ani Rakousko a tak svého spojence Rusko zradilo. Rakousko nepomohlo Rusku proti nepřátelům, a navíc dalo Rusku ultimatum k vyklizení tureckého území.²⁴ Tzv. Krymská válka skončila pro Rusko roku 1856 porážkou a Rakousko přišlo o významného spojence, který Rakousku pomohl při potlačení maďarského povstání v roce 1849 a mohl pomoci v budoucích konfliktech monarchie.

Sardinské království obnovilo po krymské válce své snahy z roku 1848 na sjednocení Itálie a chtělo získat provincie rakouského císařství, Lombardii a Benátsko. Sardinie tak uzavřela spojenectví s Francií namířené proti Rakousku. Vypukla válka, kterou začalo Rakousko, když se nechalo vyprovokovat k útoku na sardinské království. Rakouská armáda byla poražena ve dvou bitvách u Solferina a Magenty roku 1859.²⁵ Rakousko ztratilo ve prospěch Sardinie Lombardii, která byla nejbohatší provincií a muselo respektovat vznik italského království pod vedením Sardinie. Díky této prohrané válce se dostala monarchie do velkých finančních potíží a zahraniční věřitelé požadovali po Rakousku reformy ve vedení státu. Navíc bylo také potřeba zreformovat armádu a i prestiž Rakouska v zahraničí, jako

---

²⁴ URBAN, Otto, *Česká společnost 1848-1918*, Praha: 1982, s. 120.

²⁵ Tamtéž, s. 137.

jedné z prvořadých mocností v Evropě, dostala trhliny. První, kdo odnesl prohranou válku se Sardinií, byl ministr vnitra Alexandr Bach.²⁶ Ovšem to věřitelům monarchie nestačilo a tak musel František Josef I. Říjnovým diplomem přislíbit vznik ústavy a obnovení ústavního života v monarchii. Diplom vydal 20. října 1860. Dokument, především potvrzoval existující právní vztahy a navíc rozmnožoval politický systém dynastické moci o eventuální nové instituce.²⁷

Dokument obsahoval tři hlavní body: 1. Císař bude vydávat, měnit nebo rušit zákony pouze za součinnosti se zemskými sněmy nebo říšskou radou,²⁸ 2. Předměty zákonodárství, které jsou společné všem zemím, které se týkají armády, peněžnictví, obchodu a komunikací, bude císař konzultovat s říšskou radou a i rozpočet bude schvalovat říšská rada; 3. všechny ostatní oblasti zákonodárství měly být rozhodovány zemskými sněmy.²⁹

Ovšem toto rozvržení nestačilo uherské šlechtě, která požadovala daleko větší autonomii pro uherské království. Císař jmenoval novou vládu, v jejímž čele stanul německý liberální politik Anton von Schmerling. Tato vláda měla jako hlavní úkol vypracovat novou ústavu říše, která by vycházela z Říjnového diplomu. Schmerling uznal obnovení uherské samostatnosti v rámci říjnových opatření, ale zároveň se snažil vytvořit účinnou protiváhu uherskému sněmu. Vytvořil tedy dualisticky modifikovaný centralismus s výrazným vlivem nové říšské rady.³⁰ Návrhy nové ústavy byly schváleny v únoru 1861. Ústava byla poté známá po svém tvůrci „Schmerlingova“ nebo také „Únorová“.³¹ Tato ústava společně s pragmatickou sankcí z roku 1713 a Říjnovým diplomem se staly základními zákony říše.

Co se týče parlamentního uspořádání, tak nejvyšší význam měla říšská rada, která byla podle zákona o říšském zastupitelstvu rozdělena na dvě komory, na panskou a poslaneckou sněmovnu. Panská sněmovna nebyla omezena počtem poslanců a členy sněmovny jmenoval sám císař. Poslanecká sněmovna měla mít celkem 343 členů, kdy neuherské a neitalské země měly garantováno 203 poslanců, přičemž na Čechy připadalo 54, na Moravu 22 a Slezsko 6 poslanců.³² Poslance na jednání říšské rady posílaly jednotlivé zemské sněmy. Mimořádně mohl císař vypsát přímé volby do říšské rady pro jednotlivé země, pokud by například nějaký zemský sněm nechtěl své zástupce na říšskou radu vyslat. Funkční období poslanecké sněmovny končilo se zvolením nové sněmovny a panovník měl právo sněmovnu rozpustit či

---

²⁶ URBAN, *Česká společnost...*, s. 142.

²⁷ Tamtéž, s. 148.

²⁸ Říšská rada, celoříšský parlament, který až do roku 1873 obesílaly jednotlivé zemské sněmy svými zástupci.

²⁹ URBAN, *Česká společnost...*, s. 148.

³⁰ Tamtéž, s. 149.

³¹ Tamtéž, s. 154.

³² Tamtéž, s. 151.

odročit její jednání.³³ František Josef I. po schválení ústavy prohlásil, že to je nejzazší hranice omezení panovnické moci, ke kterému je ochoten přistoupit. V Čechách došlo velmi brzy z „Únorové“ ústavy k vystřízlivění, kdy kronikář města Hořic k tomu po roce zapsal do městské kroniky záznam, že po roce vydání ústavy, kdy se konala ve městě slavnost, že ji spíše Němci slavili a z Čechů už ji neslavil žádný.³⁴

V rámci vyjednávání o nové ústavě, byly opomenuty české politické kruhy. Především z toho důvodu, že pro rozhodující vládní kruhy ve Vídni česká společnost v této době prostě neexistovala. Důvod byl i ten, že čeští liberální politikové zůstávali v pozadí a teprve tvořili svou politiku a vyčkávali na vhodnou příležitost. Čeští liberálové roku 1860 začali vydávat svoje vlastní noviny *Čas*, které vydával Alois Krása, ale od 1. ledna 1861 začaly vycházet noviny, které se postupem času staly hlavním českým politickým deníkem a o pár let později oporou mladočeské politiky. Tyto noviny se nazývaly *Národní listy* a vydávali je bratři Eduard a Julius Grégrové.³⁵ V této době ještě neexistovalo ani spojení mezi českými liberály a českými konzervativci.³⁶ Toto spojení se utvořilo až začátkem ledna 1861 v bytě Václava Vladivoje Tomka, kde se František Ladislav Rieger dohodl s vůdcem českých konzervativců hrabětem Jindřichem Clam-Martinicem na spolupráci na půdě českého zemského sněmu a říšské rady.³⁷ Došlo tím k sjednocení českých politiků, kteří mohli lépe hájit zájmy království a národa, podobně jako Maďaři nebo Poláci. Ovšem toto spojení čekalo v budoucnu mnoho náročných zkoušek.

Český zemský sněm se poprvé sešel 6. dubna 1861 a první zasedání mělo být pouze volební, jelikož císař vyžadoval volbu zástupců sněmu do říšské rady. Za české liberální poslance vystoupil František Ladislav Rieger a přečetl ohrazení vůči volebnímu řádu, který čeští liberálové neuznávají. Zatímco český sněm nakonec císaři vyhověl a zvolil své zástupce do říšské rady, uherský sněm neposlal do Vídně žádného svého poslance.³⁸ Na zasedání říšské rady se v dubnu 1861 sešli pouze zástupci neuherských a neitalských zemí, tedy tzv. užší říšská rada. Čeští poslanci byli tak se svými snahami v menšině a tak se Rieger pouštěl na půdě říšské rady do slovních soubojů, kterými útočil na stávající stav v monarchii a žádal daleko větší pravomoci českému zemskému sněmu. Proti tomu se zase ozývaly hlasy německých liberálů.³⁹ První zasedání říšské rady bylo velmi dlouhé, končilo oficiálně až 18.

---

³³ URBAN, *Česká společnost...*, s. 151.

³⁴ KUBÍČEK, Lubomír, *Táborové hnutí v Čechách v 19. století*, Praha 2014, Diplomová práce, s. 23.

³⁵ URBAN, *Česká společnost...*, s. 162.

³⁶ Česká šlechta, která hájila zájmy českého království, vedená především hrabětem Jindřichem Clam-Martinicem, dalšími významnými muži byli hrabě Jan Harrach, Karel Schwarzenberg a další významní šlechtici.

³⁷ URBAN, *Česká společnost...*, s. 165.

³⁸ Tamtéž.

³⁹ Tamtéž, s. 171.

prosince 1862, ale formálně skončilo již v srpnu téhož roku. Čeští liberální poslanci nebyli z jednání ve Vídni příliš nadšeni. Roku 1863 došli Češi k rozhodnutí, že na další zasedání říšské rady také nevyšlou své zástupce podobně jako to učinily sněmy uherské a italské.⁴⁰

Kvůli neúspěšným jednáním Františka Josefa I. na půdě německého spolku, kdy k jednáním vůbec nedorazil pruský král, se začala zhoršovat pozice předsedy vlády Antona Schmerlinga u císaře. Roku 1864 se habsburská monarchie zapojila po boku Pruska do války s Dánskem, které bylo rychle poraženo, ale výsledky pro monarchii nebyly do budoucna nijak příznivé. Získané území Holštýnska se stalo záminkou k vypuknutí války s Prusy v roce 1866. Velká část poslanců v říšské radě si tento „danajský dar“ uvědomovala a kritizovala vládu, kvůli spojení s Pruskem. Tato nespokojenost vyvrcholila natolik, že císař Schmerlingovu vládu koncem června roku 1865 odvolal.

Koncem září roku 1865 panovník vydal manifest, ve kterém konstatoval, že se nezdařil jeho pevný úmysl uspořádat v celém mocnářství poměry na základě „ústavního zřízení právního“. Nato císař oznámil, že vede jednání se zástupci uherského a chorvatského sněmu, jimž bude předložen k přijetí Říjnový diplom z roku 1860 a únorové patenty z roku 1861. Protože se nehodilo, aby v jedné části říše ústava platila, a v druhé části se teprve o ní jednalo, pozastavil císař tímto manifestem platnost Únorové ústavy, dokud nebude přijata od zmíněných sněmů.⁴¹ Záříjový manifest byl přijat veřejností rozporuplně. Byly zde naděje nejen českých federalistů na změnu, ale tento manifest byl především vítězstvím uherského státoprávního boje. Bylo proto logické, že tento stav povzbudil jednotnou frontu českého liberálního a konzervativního měšťanstva na státoprávní základně.⁴² Ale byl tu nemalý problém. Na rozdíl od uherského království nebyla česká státoprávní fronta tak jednotná v hájení svých požadavků, jak se ukázalo v následujících letech, a byla nakonec odsouzena k neúspěchu. České obyvatelstvo přijalo rozhodnutí pozastavit Schmerlingovu ústavu s nadšením, protože se Čechům zdálo, že jsou ústavou kráceni a šizeni, ovšem jejich očekávání muselo být roku 1867 velice zklamáno.

V této době roku 1865 vychází v novinách snad nejznámější politické dílo Františka Palackého, tedy *Idea státu rakouského*, ve které se Palacký snažil obsáhnout historii rakouského soustátí a vysvětlit ideje ho držely pohromadě. Podle Palackého to byla především nutnost obrany Evropy před útoky Osmanské říše, který byl již v té době přežitý. Proto by měla monarchie nalézt nový smysl svého trvání.⁴³ Ten viděl Palacký ve federalizaci

---

⁴⁰ URBAN, *Česká společnost...*, s. 173.

⁴¹ Tamtéž, s. 195.

⁴² Tamtéž.

⁴³ PALACKÝ, František, *Palackého spisy drobné I. díl*, uspořádal Bohuš Rieger, Praha: 1898, s. 213.

monarchie. Monarchie měla garantovat malým středoevropským národům bezpečí a právo na jazykový a národní rozvoj. Naopak Palacký kritizoval snahy o dualistické řešení, které podle něj povede pouze ke zhoršení situace v monarchii a radikalizaci její společnosti, kdy dodal: „*My Slované budeme hleděti s upřímnou bolestí vstříc, ale bez bázně. Byli jsme před Rakouskem, budeme i po něm.*“⁴⁴

3.2 Válka roku 1866 a rakousko-uherské vyrovnání

Ovšem jednání vládních špiček směřovalo pomalými krůčky k rakousko-uherskému vyrovnání, které uspišila prusko-rakouská válka, která se rozhořela v létě roku 1866. Pruský kancléř Bismarck využil záminky a pruská armáda obsadila rakouskou kořist, kterou získala při společné válce s Dánskem, Holštýnsko.⁴⁵ Bismarck navíc na půdě německého spolku vyzval Rakousko, aby vystoupilo ze spolku.⁴⁶ Nato nemohl František Josef I. zareagovat jinak než vyhlášením války. Na stranu Pruska se postavilo italské království a Rakousko mělo za spojence většinu ostatních zemí německého spolku, jejichž armády, ale nezaměstnaly Prusy tak jak si nejspíš rakouská generalita představovala. Rakousko muselo svoji armádu rozdělit na dvě části, kdy se „italské“ armádě, kterou vedl strýc Františka Josefa I. Albrecht, vedlo proti početnějším silám italského království nadmíru dobře a italskou armádu porazilo v bitvě u Custozy.⁴⁷ Hůře na tom byla tzv. Severní armáda, kterou vedl polní zbrojmistr Ludvík von Benedek, která po malých srážkách s pruskou armádou v Čechách nedokázala postup Prusů zastavit. Snaha Rakušanů zastavit postup Prusů vedl k rozhodující bitvě u Hradce Králové, kde se střetlo více než 400 000 mužů ve zbraní. Rakousko bylo v této bitvě poraženo a rakouská armáda se stahovala k Vídni. U města se formovala nová armáda z přesunutých jednotek z Itálie a z ustupujících jednotek. K další bitvě ale nedošlo, jelikož bylo v Mikulově uzavřeno příměří a v Praze podepsán mír, ve kterém se Rakousko vzdalo svého vlivu v německém spolku.⁴⁸ Prusko nepožadovalo velké reparace na rozdíl od další války s Francií. Rakousko bylo nuceno odstoupit Itálii Benátsko, což jistě nebyla malá ztráta. Prusko vidělo v Rakousku, po vzniku německého státu, přirozeného spojence a nemělo zájem mít Rakousko na pokraji anarchie a rozpadu.

Po prohrané válce musel císař František Josef I. přistoupit k dalším jednáním s opozicí v monarchii. Císař především jednal s uherskou politickou reprezentací, kdy se formuloval názor na rakousko-uherské vyrovnání. Čeští vedoucí politici Rieger a Palacký se také vydali do Vídně, ale jednali zde pouze se svými polskými a chorvatskými kolegy na společném

⁴⁴ PALACKÝ, *Palackého spisy drobné I. díl*, s. 296.

⁴⁵ BĚLINA, Pavel a FUČÍK, Josef, *Válka 1866*, Praha: 2005, s. 74.

⁴⁶ Tamtéž, s. 83.

⁴⁷ Tamtéž, s. 172.

⁴⁸ Tamtéž, s. 479

postupu vůči vládě, kdy chtěli prosadit federalistický koncept monarchie na základě politického konceptu Františka Palackého.⁴⁹ Ovšem vláda s Čechy nechtěla vůbec jednat. To vedlo v Čechách k velké kritice předsedy vlády Belcrediho českým tiskem, že upřednostňuje uherské zájmy před českými.⁵⁰ Svůj díl viny na tom měla i zdrženlivost česká aristokracie, která nechtěla jet do Vídně k jednáním, jelikož nebyla císařem k žádným jednáním přizvána.

Český zemský sněm se snažil na jednání v prosinci 1866 zabránit začlenění Čech do nového státního útvaru bez souhlasu zákonných zástupců. Mladočechům rakousko-uherské vyrovnání nevadilo, protože v něm spatřovali šanci vyjednat Čechám podobnou autonomii jako Uhrám. Český zemský sněm nakonec schválil adresu, v níž jasně deklaroval české státní právo.⁵¹

Po prohrané válce Rakousko nemělo problémy pouze státoprávní, ale i hospodářské a sociální. Do jednání o vyrovnání s Uhrami ovšem významně vstoupil nový ministr zahraničí, Ferdinand Beust.⁵² Beustovi pomohl v jeho jednání s uherskou reprezentací jeho nadhled, kdy nebyl vázán žádnými ohledy a předpojatostí. Při jednání v Pešti o císařově reskriptu v prosinci 1866, pochopil velmi dobře situaci a na jednání s Andrássym přijal jeho pohled na rakousko-uherské soustátí. Při jednání s císařem Beust Andrassyho názor podpořil. Kvůli zabránění problémům se rozhodlo, že se vyrovnání provede na základě „státního převratu“ bez možnosti zásahu dalších zastupitelských orgánů.⁵³ Na zasedání uherského sněmu 18. února 1867 byl slavnostně přečten královský reskript Františka Josefa I., ve kterém císař akceptoval uherské požadavky. Andrassy byl zvolen prvním předsedou uherské vlády. Vyrovnávací elaboráty byly přepracovány v zákon, který byl slavnostně zpečetěn 8. června 1867 při korunovaci Františka Josefa I. uherským králem. Uherský sněm schválil svou ústavu, která vycházela z ústavy z roku 1848-1849.⁵⁴

Byla svolána ústavní říšská rada, ale nebylo vůbec jisté, jestli se sejde, jelikož zemské sněmy se sešly o týden později, než předpokládala vláda. Na adresu sněmům neuherské části monarchie se oznamovaly důvody, proč nebyla svolána mimořádná říšská rada. Adresa císaře zdůvodňovala, že vyrovnání již bylo hotové a nebylo by tedy o čem hlasovat. K tomu adresa vyzývala sněmy k vyslání svých zástupců na říšskou radu západní poloviny říše, aby došlo k odhlasování vyrovnávacích zákonů s Uhrami. Český zemský sněm ovšem obeslat říšskou radu odmítl, jelikož se podle názorů státoprávní většiny nemohou účastnit zasedání

---

⁴⁹ URBAN, *Česká společnost...*, s. 212.

⁵⁰ Tamtéž, s. 213.

⁵¹ Tamtéž.

⁵² Tamtéž, s. 216.

⁵³ Tamtéž, s. 217.

⁵⁴ Tamtéž.

nezákonného shromáždění nějaké západní polovice říše.⁵⁵ Vláda zareagovala okamžitě tím, že český sněm rozpustila a byly vypsány nové volby, které znamenaly rozdíl, pouze co se týče velkostatkářské kurie. Díky agitaci císaře a ministra Beusta byla zvolena především ústavověrná šlechta, která podpořila německé liberály při obeslání říšské rady. Ovšem české snahy ukončili polští politici v Haliči, kteří obeslali říšskou radu. Tím došlo k rozpadu federalistické opozice v Předlitavsku a čeští poslanci, se dostali v monarchii do izolace.

Říšská rada se sešla v květnu 1867. Na říšské radě měli navrch němečtí liberálové, kteří zásadním významem ovlivnili změny, které se udály na říšské radě. Na více než 200 zasedáních parlament projednal a schválil desítky předloh a návrhů zákonů.⁵⁶ Základem byly ústavní zákony, které byly zahrnuty do tzv. prosincové ústavy, schválené v prosinci roku 1867. Zasedání říšské rady trvalo až do května 1869 a dosáhlo nakonec skutečných výsledků, které přesáhly původní záměr panovníka a vlády.⁵⁷ Vyrovnání mezi Františkem Josefem I. a uherským královstvím bylo schváleno říšskou radou 21. prosince 1867. Společnými záležitostmi obou částí monarchie se stala zahraniční politika, vojsko a ministerstvo financí. Vše ostatní bylo již samostatnou záležitostí uherského sněmu pro Uhry a říšské rady pro „Království a země na říšské radě zastoupené“ jak zněl oficiální název pro Předlitavsko.⁵⁸ Náklady na společné výdaje byly pro první roky určeny na 70 % pro Předlitavsko a 30 % pro Zalitavsko. Tento poměr se nakonec nezměnil až do konce 19. století. O společných záležitostech a zákonech monarchie měly jednat delegace z obou zákonodárných sněmů.⁵⁹

---

⁵⁵ URBAN, *Česká společnost...*, s. 220.

⁵⁶ Tamtéž, s. 222.

⁵⁷ Tamtéž.

⁵⁸ Tamtéž, s. 224.

⁵⁹ Tamtéž, s. 225.

4. Táboř lidu v Čechách a na Moravě

V této kapitole se budeme zabývat táborovým hnutím v Čechách a na Moravě v širších souvislostech, kde se dozvíme o nejdůležitějších táborech v Čechách a všeobecnou situaci, co se základních informací týká. Tato část vychází výrazně z mé diplomové práce Táborové hnutí v Čechách, z důvodu stejného účelu, tedy seznámit čtenáře s táborovým hnutím koncem 60. let 19. století. Vycházet bych musel ze stejných materiálů a bylo by nemožné dojít k jiným východiskům táborového hnutí než v předešlé práci

4.1 Důvody, příčiny

Na počátku této kapitoly si musíme vyjasnit důvody, proč vůbec táborové hnutí vypuklo a čeho chtělo dosáhnout. Hlavním důvodem bylo rakousko-uherské vyrovnání, kdy byly přehlednuty zásluhy České koruny a hnutí šlo především o snahu přinutit vládu a císaře k jednání o podobném vyrovnání s Českým královstvím. Zde byl asi největší problém, co se týče táborového hnutí na Moravě, protože se českým obyvatelům na Moravě nezamlouvala představa, že by byla Morava podřízena Čechům⁶⁰ a došlo tedy k rozporům, co se vyjednávání týče. To nakonec vedlo k tomu, že když Hohenwarthova vláda vyjednávala s českou politickou opozicí o vyrovnání s Čechami, nebyla do této dohody zahrnuta Morava.⁶¹

Dalším problémem, kterým se táborové hnutí zabývalo, byla daňová otázka, kdy převládal všeobecný názor, že české země jsou až příliš zatíženy daňovým břemenem a mělo by dojít k snížení daňové zátěže českých zemí. Noviny informovaly, že se v českých zemích vybere na daních více než v Bavorsku, v Belgii nebo Portugalsku.⁶² Jedním z argumentů bylo i to, že se zeměmi prohnala roku 1866 válka, která za sebou nechala nemalé škody na úrodě, a mnoho lidí ještě z této doby nemělo v roce 1868 zaplacené daně.

Táboř na svých zasedáních řešily i další problémy, neméně důležité. Mezi nimi můžeme jmenovat vznik českých středních škol a gymnázií, snaha o všeobecné hlasovací právo, o pracovních podmínkách českého dělnictva a o problémech jednotlivých oblastí, kde se táboř konaly. K dalším projevům táborového hnutí patřilo odpírání daní a nenastoupení branců k armádě.

Vůdčí úlohu v táborovém hnutí měli především mladočeští vrcholoví politici, kteří se aktivně podíleli na pořádání tábořů. Kromě státoprávního programu prosazovali mladočeši všechny politické svobody pro všechny svéprávné občany. Mladočeši museli mnohdy ze

---

⁶⁰ V této době byla totiž Morava na stejné státoprávní úrovni jako Čechy, obě byly provinciemi Předlitavska.

⁶¹ URBAN, *Česká společnost...*, s. 254.

⁶² Národní pokrok, roč. I, č. 218, 28. července 1868.

svých radikálních názorů ustoupit, kvůli národnostní jednotě na půdě zemského sněmu. Staročeši totiž ne vždy souhlasili s jejich názory na řešení situace.⁶³ Staročeši, reprezentováni Františkem Palackým a Františkem Ladislavem Riegrem, byli, co se týče aktivní účasti, poměrně zdrženliví. Staročeši využívali táborového hnutí jako argumentu, ale zůstali v pozadí a využívali především salónní a sněmovní politiky. Podporu veřejného mínění výslovně staročeští politikové neodmítali, ale ani o ni výrazně neusilovali.⁶⁴ Ovšem staročeši, kteří působili na okresech a v městských zastupitelstvech, byli v táborovém hnutí také velmi aktivní. Další významnou silou v táborovém hnutí byla krajní levice, tedy dělníci, kteří pořádali „své“ dělnické tábory,⁶⁵ kterými se budeme zabývat v další kapitole, jelikož se jich v Praze několik konalo

Táborové hnutí bylo spojeno i s perzekucí českého opozičního tisku, kdy velké množství redaktorů novin bylo několikrát pokutováno za své články a redaktoři trávili čas táborového hnutí velmi často ve vězení. Informace nejen o této perzekuci tisku vydal o několik let později novinář Jakub Arbes, který svůj spisek pojmenoval *Pláč koruny české čili nové persekuce* v Praze roku 1870.⁶⁶ Arbes se inspiroval spiskem Antonína Kotíka z roku 1866, který se jmenoval také *Pláč koruny české*, ale vysvětlovalo se v něm, že je během války s Prusky příležitost k osamostatnění Čech od Rakouska.

Neprobíhaly pouze soudy s redaktory novin, ale vedly se i s vydavateli a majiteli novin samotných. Mnohdy došlo k zákazu vydávání novin, ale vydavatelé to řešili tím, že novinám změnili pouze název a tisklo se dál. To se stalo jak Národním listům, tak Národnímu pokroku, které se několikrát během jednoho roku přejmenovaly. Noviny byly také perzekuovány vysokými pokutami a velmi často byly jejich výtisky zabaveny.

4.2 Průběh hnutí

4.2.1 Rok 1868

Táborové hnutí v Čechách začalo při slavnosti vyzdvižení základního kamene na hoře Říp, které se konalo 10. května 1868 a kde se shromáždilo až 20 000 účastníků. Při tomto shromáždění byla schválena první rezoluce tábora, ve které účastníci požadovali obnovení českého historického práva, všeobecné hlasovací právo, požadavek, aby zákony pro Čechy

---

⁶³ URBAN, *Česká společnost...*, s. 238.

⁶⁴ Tamtéž.

⁶⁵ Tamtéž, s. 239.

⁶⁶ ARBES, Jakub, *Pláč koruny české čili nové persekuce*, Praha: 1870, s. 7.

vydával pouze český zemský sněm. Jedním z důležitých bodů bylo i snížení daní, které se v Čechách vybíraly.⁶⁷ Řípským táborem vypuklo hnutí, které nemělo v Čechách obdoby.

V období od řípského tábora do října 1868 neuplynul týden, kdy by se někde po Čechách nekonal tábor lidu. Většina těchto táborů byla c. k. úřady zakázána. Kdo se na pořádání táborů nejvíce podílel, co se týče povolání, byli okresní tajemníci. Okresní tajemníci byli úředníci okresních zastupitelstev, které vznikly v Čechách roku 1864 jako samosprávný orgán.⁶⁸ Zde byl právě nejpodstatnější rozdíl s táborovým hnutím na Moravě, protože na Moravě okresní zastupitelstva nevznikla.⁶⁹ Hlavní oblasti v Čechách, kde mělo hnutí největší podporu, byly střední Čechy s Prahou jako centrem, oblast Roudnicka, Boleslavska a Podkrkonoší.⁷⁰

V Praze se po slavnosti položení základních kamenů k Národnímu divadlu,⁷¹ kterou bychom mohli také považovat za státoprávní demonstraci, konal dělnický tábor lidu na Střeleckém ostrově 17. května 1868. Rezolucí tohoto tábora bylo to, že se dělnictvo zavázalo být jednotné s celým národem a nesnažit se o samostatné dělnické hnutí.⁷² Ve stejný den se sešlo v Praze 60 okresních tajemníků, kteří si zvolili pěti členný výbor, který měl připravovat další zasedání tajemníků.⁷³

Z Prahy se táborové hnutí rozšířilo do dalších míst. Hlavním smyslem této práce není vyjmenovat všechny tábory, které se v tomto období konaly, ale vybrat ty nejdůležitější a nejzajímavější. Jedním z těchto táborů byl tábor na Bezdězu, který se konal 26. června 1868 a účastnilo se ho na 10 000 účastníků a třetina z nich byli němečtí rolníci, i když byli německým tiskem od účastenství na tomto táboře odrazováni. Na tomto táboře byla vyjadřována jednota mezi Čechy a českými Němci, kteří mají tvořit jeden politický národ. Tím chtěli Češi získat oporu ve státoprávním boji.⁷⁴ Tento tábor byl jako poslední na dlouhou dobu povolený, jelikož po tomto táboře krajský úředník ve zprávě pro místodržitelství doporučoval, aby byly tyto tábory zakazovány, nemá-li dojít v Čechách ke katastrofě.⁷⁵ Jeden ze zajímavých táborů se konal na Chlumu u Hradce Králové 28. června, který byl prvním táborem ve východních Čechách. Došlo zde navíc k incidentu, kdy byl napaden krajský úředník.⁷⁶ Další zajímavý tábor se konal na Petruškových vrších blízko Vysokého nad

---

⁶⁷ PURŠ, Jaroslav, *Tábory v českých zemích 1868-1871*, in: ČSČH 1958, s. 241.

⁶⁸ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka a kol., *Dějiny správy v českých zemích*, Praha: 2007, s. 304.

⁶⁹ Tamtéž, s. 305.

⁷⁰ PURŠ, *Tábory...*, s. 250.

⁷¹ Slavnost kladení základních kamenů Národního divadla se konala 16. května 1868.

⁷² PURŠ, *Tábory...*, s. 242.

⁷³ Tamtéž.

⁷⁴ Tamtéž, s. 243.

⁷⁵ Tamtéž.

⁷⁶ KUBÍČEK, *Tábory lidu...*, s. 48.

Jizerou, kde se konal ženský tábor, na kterém byl odzbrojen a zbit c. k. okresní úředník, díky čemuž byl do Vysokého poslán vojenský oddíl.⁷⁷ Táborové hnutí v Čechách roku 1868 bylo zakončeno pankráckým táborem 4. října 1868, kdy byl poté vyhlášen nad Prahou a okolím výjimečný stav. O těchto událostech se něco více dozvíme v další kapitole.

Táborové hnutí na Moravě roku 1868 bylo slabé, první tábor na Moravě se konal 14. června v Kravsku u Znojma, kde shromáždění manifestovali za práva moravského markrabství, za státoprávní uspořádání s českým královstvím a za smíření Čechů s Němci.⁷⁸ Tábor v Kravsku bylo první a zároveň poslední shromáždění, které bylo toho roku na Moravě povoleno.⁷⁹ Moravských táborů se ve větší míře účastnili i čeští Němci. Tábor, který se konal 11. července na Žižkově poli u Přibyslavi, byl mimořádný tím, že účastníci byli jak z Čech tak z Moravy a ukazovalo to tedy česko-moravskou vzájemnost.⁸⁰

Podle údajů se roku 1868 sešlo v Čechách na táborech lidu 338 000 lidí a na Moravě 20 000 účastníků. Policejní zprávy udávali poloviční počet.⁸¹ Organizátoři v Čechách mohli být s výsledky táborového hnutí spokojeni. Podařilo se jim zaujmout široké vrstvy obyvatel a bylo toho využito i další rok. Situace na Moravě byla odlišná, zájem o táborové hnutí na Moravě se zvedl v době, kdy v Čechách naopak tento potenciál vyprchal. Na Moravě pořádali tábory především neznámí rolníci, drobní řemeslníci a obchodníci. Hnutí na Moravě mělo vůči panovnickému domu loajální charakter.⁸²

4.2.2 Rok 1869

Tento rok byl, co se týče táborového hnutí v Čechách, daleko klidnější. Úřady se snažili zákulisními jednáními dosáhnout klidnější situace a tak bylo mnoho táborů úřady povoleno. Důvod byl ten, že se začala měnit zahraničně politická situace, kdy začalo vzrůstat napětí mezi Pruskem a Francií a Rakousko-Uhersko připravovalo odvetu Prusku za porážku ve válce roku 1866.⁸³ Vláda potřebovala uklidnit situaci v Čechách a započala vyjednávání o určitém vyrovnání s Čechami. V dubnu byl zrušen výjimečný stav nad Prahou, takže se zde opět mohly začít pořádat tábory lidu.⁸⁴

---

⁷⁷ KUBÍČEK, *Tábory lidu...*, s. 66.

⁷⁸ PURŠ, *Tábory...*, s. 250.

⁷⁹ JANÁK, Jan, *Táborové hnutí na Moravě v letech 1868 - 1874*, in: *Časopis Matice moravské*, roč. 77, Brno 1958, s. 294.

⁸⁰ Tamtéž, s. 295.

⁸¹ PURŠ, *Tábory...*, s. 250.

⁸² JANÁK, *Táborové hnutí...*, s. 297.

⁸³ PURŠ, *Tábory...*, s. 254.

⁸⁴ Tamtéž.

Táborové hnutí v Čechách se přesunulo v tomto roce spíše do okolí velkých měst⁸⁵ na rozdíl od roku 1868, kdy se mnoho táborů konalo na venkově, což nyní bylo ojedinělé. Proto podle počtu účastníků, bylo tohoto roku více účastníků při menším počtu shromáždění oproti roku 1868. Účast na táborech byla největší během období 1868-1871, kdy se táborů účastnilo v Čechách na 414 000 účastníků.⁸⁶ V tomto roce bylo také širší zapojení na Moravě, kdy se podle českého tisku účastnilo táborů 162 000 lidí.⁸⁷ Táborové hnutí se dostalo i do Slezska, kde ale toto hnutí nemělo moc šancí na úspěch, protože většinu obyvatel zde tvořili Němci. Účast na táborech byla nízká, kolem 20 000 lidí.

Koncem dubna 1869 se konal v Hořicích první povolený tábor lidu v tomto roce. Účast sice nebyla vysoká, ale závěry z tábora byly důležité.⁸⁸ V květnu se konal v Praze největší tábor lidu v námi sledovaném období. Konal se na Letenské pláni 16. května a účastnilo se ho nejméně 40 000 lidí.⁸⁹ O tomto táboru se dozvíme více v další kapitole, která se tábory lidu v Praze zabývá. V této době také vznikl spolek Slovanská Lípa, která poukazovala na tradici z roku 1848.⁹⁰ Slovanská Lípa začala organizovat nové tábory a stala se, do svého rozpuštění, důležitou organizací. Další zajímavý tábor se konal 18. července v Podhradí u Chocně, kde promluvil jako jeden z řečníků Eduard Grégr a i jedna místní žena, což bylo první vystoupení ženy na veřejném shromáždění v této době.⁹¹ Resoluce se v této době zaobíraly především podporou českého hospodářství, řešily otázku armády, kdy názor české veřejnosti upřednostňoval zavedení všeobecné hotovosti, na rozdíl od stálého vojska. Navíc se požadovala větší podpora českému školství a návrat pražské univerzity českému národu a snahy o smír Čechů a Němců v Čechách.⁹²

Velmi symbolický tábor se konal 6. září v Husinci, rodišti Jana Husa, kde se podle českých novin shromáždilo na 60 000 lidí, i když budějovický biskup vyzýval duchovní, aby z kazatelen varovali lid před účastí na tomto táboře.⁹³ Na tomto táboru měl projev kromě mladočecha Karla Sladkovského i František Ladislav Rieger, vůdce staročechů, který se snažil podpořit uvádající autoritu staročeské strany u nižších vrstev obyvatelstva.

Na Moravě se konal tábor lidu na Bílé hoře u Brna 27. června, kterého se zúčastnilo na 30 000 lidí a požadavky byly podobné jako v Čechách, dával se důraz na rozvoj českého

---

⁸⁵ Tamtéž, s. 255.

⁸⁶ PURŠ, *Tábory...*, s. 661.

⁸⁷ Tamtéž.

⁸⁸ KUBÍČEK, *Tábory lidu...*, s. 61.

⁸⁹ PURŠ, *Tábory...*, s. 256.

⁹⁰ ŠTAIF, Jiří, *Obezřetná elita - Česká společnost mezi tradicí a revolucí 1830-1851*, Praha: 2005, s. 366.

⁹¹ PURŠ, *Tábory...*, s. 258.

⁹² Tamtéž.

⁹³ Tamtéž, s. 259.

školství na Moravě a podpora vzniku české univerzity v Brně.⁹⁴ Táboru předcházely stávky v brněnských textilkách, kdy se dělníci dožadovali vyšších mezd.⁹⁵ Úřady měly obavy ze vzrůstající podpory českého obyvatelstva Moravy táborovému hnutí a i moravští politici ztráceli nad hnutím kontrolu. Další důležitý tábor se konal 18. července v Hájku u Loštic, kde se sešlo na 15 000 účastníků, kdy třetina byli čeští Němci. V rezoluci se požadovalo státoprávní spojení s Čechami, ale s podmínkou, že musí být zachována autonomie Moravy. Němcům se navíc slibovala úplná samospráva v obcích a okresech, pokud podpoří české státoprávní snahy.⁹⁶

Tábor lidu, který se konal blízko Svíbnice u Těšína 22. srpna, byl prvním ve Slezsku a účastnilo se ho převážně české a polské obyvatelstvo. Zde se převážně zdůrazňovalo spojení s českými zeměmi a důležitost vzniku národních spolků ve Slezsku a podporu českého školství, jelikož pozice Čechů ve Slezsku byla nejobtížnější ze všech zemí české Koruny, jelikož zde byli Češi v menšině.

4.2.3 Slovánská Lípa

Již jsme se o tomto spolku dozvěděli několik základních informací, ale tento spolek měl v hnutí významnou úlohu a zaslouží se o něm říci pár informací.

Ustavující schůze spolku se konala 5. července 1869 a spolek navazoval na tradici z roku 1848. Členy spolku byli hlavně mladočeši. Spolek měl mít ústředí v Praze a měl mít tajné odbočky po českém venkově, z čehož byly rakouské úřady znepokojeny.⁹⁷ Hlavním účelem spolku, podle programu, bylo zasazení se o rovnoprávnost národů v Rakousku, hájit samostatnost českých zemí, pěstovat vzájemnost mezi slovanskými národy v monarchii, bránit konstituční zřízení a zasadit se o rovnoprávnost jednotlivých obyvatel monarchie bez rozdílu na majetku, vyznání nebo národnosti.⁹⁸ Spolek byl hned zpočátku zaměřen proti autoritě staročeských vůdců, kteří ani nebyli pozváni na ustavující schůzi. Předsedou byl sice zvolen Karel Sladkovský, ale „duší“ spolku byl dr. Jan Kučera. Nejzávažnějším počinem spolku byla příprava několika desítek táborů v září 1869, které měly doporučit voličům, které kandidáty měli ve volbách do českého zemského sněmu volit. To se, ale nelíbilo Karlu Sladkovskému, protože by to vedlo k úplnému politickému odloučení mladočechů od staročechů. Byla by tím narušena národní jednota, jelikož do té doby kandidáty doporučoval

---

⁹⁴ Tamtéž, s. 260.

⁹⁵ JANÁK, *Táborové hnutí...*, s. 300.

⁹⁶ PURŠ, *Tábory...*, s. 262.

⁹⁷ Tamtéž, s. 263.

⁹⁸ Tamtéž.

staročeský sbor důvěrníků.⁹⁹ Vedlo to k roztržce, ale nakonec se členové Slovanské Lípy usnesli, že podpoří kandidáty, které navrhne sbor důvěrníků.

Spolek připravoval 80 předvolebních táborů po celých Čechách a předpokládal, že se na nich sejde kolem půl milionu lidí. K organizaci spolek přizval i okresní tajemníky a společně přepokládali, že to otřese politickými základy v Předlitavsku.¹⁰⁰ Místodržitelství se dívalo na aktivitu spolku velmi obezřetně, jelikož se obávalo, aby to nevyústilo v Čechách v nové nepokoje. Místodržitelství se tedy rozhodlo, že 7. srpna 1869 Slovanskou Lípu rozpustí a s vedoucími členy bylo vedeno trestní řízení. Táboři byly zakázány a na místa bylo posláno vojsko nebo četnictvo. Největší pohotovost mělo vojsko v Praze.¹⁰¹ Tím skončila hlavní vlna táborového hnutí v Čechách roku 1869.

4.2.4 Fundamentální články

V této části se budeme více zabývat vyjednáváním mezi českou politickou reprezentací a předlitavskou vládou, která probíhala během táborového hnutí a událostmi, které tomu předcházely. V roce 1867 došlo k rakousko-uherskému vyrovnání a Češi byli ve svém boji za širší federalizaci monarchie osamoceni. Čeští politici se ještě roku 1867 vydali na národopisnou výstavu do Moskvy, kdy Rieger s Palackým jeli do Ruska oklikou přes Paříž, kde vyjednávali s polskými emigranty o významu cesty do Moskvy a chtěli Rusy s Poláky usmířit, ale Poláci ani Rusové neměli o smír výraznější zájem.¹⁰² S haličskými Poláky Češi nejednali, protože jim měli za zlé, že Poláci souhlasili s rakousko-uherským vyrovnáním a tím zradili federalistickou myšlenku. V Rusku vyrazila česká delegace nejdříve do Petrohradu, kde byla přijata u cara, což bylo u české veřejnosti velmi kvitováno, že ve Vídni odstrkovaní Češi byli přijati u největšího ze všech Slovanů.¹⁰³ Přes tuto audienci ale česká politická reprezentace v Moskvě nedosáhla žádných záruk ani pomoci. Jednalo se o pokus ozřejmit evropské veřejnosti českou otázku a její řešení. Kvůli tomu se roku 1869 vydal František Ladislav Rieger do Paříže, kde byl přijat francouzským císařem Napoleonem III., kterého seznámil s českým problémem a tlumočil mu přátelské vztahy Čechů k Francii a případnou politickou podporu Francie při vzrůstajícím napětí s Pruskem.¹⁰⁴ Ovšem ani v Paříži Rieger nezískal žádné ujištění stran podpory českého státoprávního boje.

---

⁹⁹ Tamtéž..

¹⁰⁰ PURŠ, *Tábory...*, s. 264.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 265.

¹⁰² URBAN, *Česká společnost...*, s. 227.

¹⁰³ Tamtéž.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 228.

Když říšská rada schválila 30. prosince 1867 tzv. prosincovou ústavu, jmenoval František Josef I. novou vládu Karla Auersperga, jejíž politický program byl, aby se z Rakouska stal modernizovaný, liberalizovaný a jednotný stát. To ale znamenalo favorizovat německou buržoazii.¹⁰⁵ Jak již víme, Češi se nehodlali s nastalou situací smířit a započalo táborové hnutí, kterému předcházela demonstrace české svébytnosti, tedy položení základních kamenů k Národnímu divadlu v Praze v polovině května 1868.¹⁰⁶ František Josef I. si byl vědom důležitosti vyřešení české otázky a chtěl osobně přispět k uklidnění situace v Čechách. Když císař navštívil v nevhodné datum¹⁰⁷ Prahu, byl překvapen neúctou Čechů vůči své osobě, jelikož ho v Praze vítaly pouze hloučky úředníků a pražských Němců.¹⁰⁸ Při jednání s českými politiky je císař vyzýval, aby dále nestupňovali napětí. Navíc jim panovník zdůraznil, že ústupky vůči Čechám se musí opírat o zásady prosincové ústavy. Ale čeští politici především zdůrazňovali státoprávní hledisko problému spojenou s revizí ústavy.¹⁰⁹

V Praze navíc došlo ke skandálu, který dovedl Karla Auersperga k rezignaci, jelikož jeho ministr zahraničí Beust měl u císaře daleko větší důvěru než on. Beust navíc vedl tajná jednání jménem císaře s českými politiky, což se Auersperga osobně dotklo a rezignoval na svou funkci.¹¹⁰ Jednání mezi Čechy a císařem prozatím ztroskotala, ale císař přislíbil další návštěvu Prahy v září téhož roku, což nakonec nedodržel z důvodů vyhlášení výjimečného stavu v Praze.¹¹¹ V srpnu 1868 vydali čeští poslanci deklaraci, v které požadovali splnění svých požadavků a do jejich splnění opustili český zemský sněm i říšskou radu. Po bouřlivých událostech roku 1868 se císař v únoru 1869 rozhodl, že se „české otázky“ musí dát veškeré pozornosti. Ovšem jednání s českými politiky Riegrem a Sladkovským nevedla ke kompromisu. Rieger zopakoval své tři zásady a pořadí, podle kterých se měl problém v Čechách vyřešit: 1. státoprávní otázka, 2. ústavní otázka, a 3. národnostní a jazyková otázka.¹¹²

Rakouská vláda doufala, že se Češi brzo unaví a sami se vrátí do zemského sněmu, ale to se zatím nedělo. Císař v dubnu 1870 jmenoval novou vládu, v jejímž čele stál Alfréd Potocki. Nová vláda zahájila nová jednání s českými liberály a českou historickou šlechtou. Hlavní postavou historické šlechty byl hrabě Jindřich Clam-Martinic. Po prvních jednáních

---

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 230.

¹⁰⁶ URBAN, *Česká společnost...*, s. 230.

¹⁰⁷ Císař Prahu navštívil 21. června 1868, tedy v den výročí popravy 27 českých pánů z roku 1621.

¹⁰⁸ URBAN, Otto, *František Josef I.*, Praha: 1991, s. 121.

¹⁰⁹ URBAN, *Česká společnost...*, s. 233.

¹¹⁰ Tamtéž.

¹¹¹ Tamtéž, s. 239.

¹¹² Tamtéž, s. 233.

s Potockým se čeští liberálové s historickou šlechtou sešli na významné schůzce v Lobkovickém paláci 16. května 1870, na které byli pozváni i zástupci Moravy.¹¹³

Jednání probíhala, ale stále bez určitého výsledku. Panovník stále požadoval, aby výsledné ústupky vycházely z prosincové ústavy, což bylo ale pro české politiky nepřijatelné. Po doplňovacích volbách do českého zemského sněmu získala historická šlechta s českými liberály většinu a čeští poslanci se podmíněně vrátili na český sněm.¹¹⁴ František Josef I. vyzýval sněm, aby zvolil své zástupce do říšské rady. Ovšem panovníkovo přání čeští poslanci neuposlechli, pouze přislíbili posláním delegace, která měla řešit společné záležitosti říše.¹¹⁵ Panovník nato zareagoval vypsáním mimořádných přímých voleb do říšské rady, kdy ale čeští liberálové a konzervativci nevstoupili do říšské rady. Ovšem němečtí liberálové a ústavověrná šlechta do říšské rady vstoupili.

V polovině ledna roku 1871 bylo ve Versailles slavnostně vyhlášeno Německé císařství.¹¹⁶ Můžeme říci, že tím došlo k vyřešení české otázky, ačkoliv to zpočátku vypadalo pro české snahy velice dobře. Na začátku února přijal František Josef I. demisi Potockého vlády a jmenoval novou vládu, kterou vedl Karel Hohenwarth. Tím, že došlo ke vzniku Německého císařství, musel František Josef I. zapomenout na jakékoli myšlenky možného obnovení rakouského vlivu v německých státech. Naopak se živě diskutovalo o tom, že Předlitavsko, bude dříve nebo později, připojeno k Německu. Z „prvního německého panovníka“, se František Josef I. stal „skutečně rakouským císařem“, který stál nad národy a stranami.¹¹⁷

Hohenwarthova vláda se chovala velmi obezřetně, co se týče říšské rady, jelikož zde byly projevy německých liberálů, kteří hořkovali nad svým osudem, kdy se malým národnostem monarchie dostávalo podpory v jejich emancipačních snahách, zatímco jim bylo odpíráno německví a měli se spokojit pouze s rakušanstvím.¹¹⁸ Co se týče české otázky, počínala si vláda daleko energičtěji, kdy se velmi snažila o dohodu s českou státoprávní opozicí. Jako vstřícný krok byla 8. února 1871 vyhlášena pro politické přečiny široká amnestie.¹¹⁹ K dohodě došlo v srpnu roku 1871 a 14. září se sešel český zemský sněm, aby vyrovnávací návrhy projednal. Na sněmu se přečetl císařský reskript, který uznával práva a zásluhy českého království a jeho obyvatel. Císař v něm navíc přislíbil svou korunovaci na

---

¹¹³ Tamtéž, s. 243.

¹¹⁴ Poslanci přečetli státoprávní ohrazení a dodávali, že jsou na sněmu pouze z důvodů vyslechnutí si královského dopisu.

¹¹⁵ URBAN, *Česká společnost...*, s. 246.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 247.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 248.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 249.

¹¹⁹ KUBÍČEK, *Tábory lidu...*, s. 40.

českého krále a vyzýval sněm, aby přikročil k vyrovnání, které by vycházelo v souladu se státoprávními poměry celé říše.¹²⁰ Němečtí liberálové opustili na protest jednání českého zemského sněmu a poslali císaři rozhodný písemný protest.

Fundamentální články, kterých bylo 18, byly jádrem celé vyrovnávací akce. České království se vzdalo ve prospěch monarchie řešení věcí zahraničních, vojenských a finančních. Sněm navíc schválil i dohody s Uhrami.¹²¹ Došlo tedy k podobné dohodě jako s uherským královstvím z roku 1867. Navíc se Čechy vzdávaly v rámci jednotného ujednání zemí, rozhodování ve věcech obchodních, daňových, mincovních a peněžních, braných, finančních, komunikací a zákonodárství o státním občanství. O těchto věcech se mělo jednat na speciálních sjezdech delegací neuherských zemí.¹²² Členem rakouské vlády měl být český dvorský kancléř, který by měl výlučnou administrativní odpovědnost při provádění zemského zákonodárství. Navíc byl českým sněmem schválen i zákon na ochranu národností, v kterém se garantovala úplná rovnost českého a německého obyvatelstva. Mělo dojít k vytvoření pouze českých nebo pouze německých volebních okresů a úředním jazykem civilních státních úřadů měla být němčina společně s češtinou. Navíc měl být zemský sněm rozdělen na dvě národnostní kurie. Sněm schválil i změnu volebního řádu, kdy ovšem zůstal zachován kuriový systém, ale byly navýšeny kurie o poslance městské a venkovské kurie. Počítalo se s tím, že tento volební model způsobí trvalou většinu českých liberálů s českými konzervativci.¹²³

Ačkoli české království nedosáhlo ve vyjednávání takových ústupků od vlády jako Uhry, jednalo by se o obrovský úspěch, kdyby byla formálně uznána moderní česká státnost. Národnostní zákon byl sice objektivně naprosto spravedlivý, ale v dané situaci byl vůči německému obyvatelstvu „nespravedlivý“, vůči jeho staletým pozicím jako vládnoucích vrstev. Navíc je zde nutné dodat, že by to byl úspěch pouze českého království, ale nikoliv zemí Koruny české. Společné jednání tehdy nepřipadalo v úvahu, Slezsko nápady na spojení s Čechy úplně zavrhl a Morava požadovala naprostou rovnost mezi oběma zeměmi. Sice si země vzájemně nepřekážely, ale více zatím nedokázaly.¹²⁴

Ovšem protivníci vyrovnání nezháleli a vedl je kancléř Beust, který formoval opozici v Rakousku i Uhrách.¹²⁵ Fundamentální články musela ještě projednat říšská rada a císař doufal, že na ni dorazí i čeští poslanci, aby mohlo být dílo ústavní přestavby dokonáno. Ale 14. října přinesl kancléř Beust císaři obsáhlé memorandum, v kterém shrnoval veškeré

---

¹²⁰ URBAN, *Česká společnost...*, s. 251.

¹²¹ URBAN, *Česká společnost...*, s. 252.

¹²² Tamtéž.

¹²³ Tamtéž, s. 253.

¹²⁴ Tamtéž, s. 254.

¹²⁵ Tamtéž, s. 255.

námítky vůči chystané akci. Beust se obával, že by vyrovnání mohlo vést ke krachu předpokládaného spojení monarchie s Německem a Itálií a přímo obhajoval německo-maďarskou hegemonii, jako základní ideu rakousko-uherského státu.¹²⁶ Beust navíc svolal na 20. října zasedání, na kterém byla předlitavská vláda, společní ministři říše, předseda uherské vlády Gyula Andrásy a zasedání předsedal samotný císař František Josef I. Na zasedání se velmi rozebíraly fundamentální články a Andrásy s Beustem měli vůči Hohenwarthovým návrhům velké výhrady.¹²⁷ Hohenwarth pochopil vážnost situace a telegrafoval do Prahy, aby do Vídně dorazili Clam-Martinic s Riegrem, ale ti po něm žádali bližší informace. Hohenwarth jim pouze odepsal, že situace je velmi vážná. Předlitavská vláda dostala do rukou i alternativní návrh císařského reskriptu. Rozdíl byl v tom, že se v něm zdůrazňovala platnost stávajících ústavních poměrů a jakoukoliv změnu vázal na souhlas říšské rady, takže by česká státnost neměla být založena na historicky podložené smlouvě mezi zemí a panovníkem, ale měla být propůjčena říšskou radou.¹²⁸ Císař si byl rozdílu vědom, ale nakonec se rozhodl 22. října ve prospěch textu protivníků vyrovnání.

Rieger a Clam-Martinicem dorazili do Vídně 24. října, a když se dozvěděli o změněné situaci, podali 25. října předlitavské vládě tzv. Pamětní list, v kterém zdůrazňovali, že tento reskript je porušením všech předchozích ujednání a přerváním vyrovnávacího díla.¹²⁹ Po tomto reskriptu nemohl český zemský sněm zvolit poslance do říšské rady a čeští poslanci se vraceli do bezvýjimečné opozice. Význam Pamětního listu byl již pouze morální, protože Hohenwarthova vláda ještě toho večera podala demisi, kterou císař 27. října přijal.¹³⁰ Ovšem krach českého vyrovnání odnesl i kancléř Beust, kterého císař vyzval, aby mu ulehčil situaci, který této výzvy uposlechl a 5. listopadu 1871 podal demisi „ze zdravotních důvodů,“ které císař vyhověl. Beust se poté stal vyslancem monarchie v Paříži.¹³¹

Boj o český stát byl nadlouho dobu rozhodnut, ačkoliv si to málo lidí v té době uvědomovalo. Teprve pozdější vývoj dal fundamentálním článkům punc dlouhodobějšího mezníku. František Josef I. musel zvolit „menší ze dvou zel“, mezi stávající opozicí českou nebo potenciální a mnohem hrozivější opozicí německou. Přepokládat vývoj monarchie, kdyby došlo k vyrovnání s Čechami, by bylo problematické a neprofesionální a v této práci by nemělo co dělat. Češi navíc po zklamání z vyrovnání, řešili obtíže hospodářské, protože roku

---

¹²⁶ Tamtéž.

¹²⁷ URBAN, *Česká společnost...*, s. 255.

¹²⁸ Tamtéž, s. 256.

¹²⁹ Tamtéž.

¹³⁰ Tamtéž.

¹³¹ Tamtéž, s. 257.

1873, proběhl krach na vídeňské burze, který zhoršil hospodářskou situaci říše až do počátků 80. let 19. století.

4.2.5 Rok 1870 - 1871

V tomto období dochází celkově k útlumu táborového hnutí, jelikož docházelo k zostření situace mezi Francií a Pruskem. Rakousko-Uhersko se připravovalo také vystoupit vojensky proti Prusku, jako odvetu za porážku ve válce roku 1866. Vláda a císař se chtěli kvůli tomu s Čechy dohodnout, aby byla vnitřní situace v monarchii, před možným konfliktem, uklidněna. Byla ustanovena nová vláda, která měla vyjednávání s Čechy vést. Avšak válka mezi Pruskem a Francií měla rychlý spád¹³² a během krátké doby pruská armáda obklíčila obě hlavní francouzské armády, které donutila ke kapitulaci. Tím se Rakousko-Uhersko nemohlo samo pustit do války proti Prusku a zachovalo neutralitu. Po vzniku Německého císařství, Hohenwarthova vláda zvýšila úsilí dohodnout se s Čechy. V tisku se totiž objevovaly názory, jestli Německo nechťelo zahrnout do svých zemí i české země,¹³³ ale německý kancléř Bismarck tyto obavy rozptýlil. Proti vyrovnání s Čechy se zvedla nevole u Maďarů, českých Němců a i z Německa se ozývaly hlasy proti vyrovnání a situace byla pro Čechy kritická. Císař nakonec nátlaku ustoupil a Hohenwarthovu vládu koncem října roku 1871 odvolal a tím bylo pohřbeno úsilí o vyrovnání mezi českými zeměmi a Předlitavskem. Je nutné podotknout, že zde byli Češi nejbližší dohodě až do konce první světové války, kdy se monarchie rozpadla.

Táborové hnutí v Čechách z důvodů vyjednávání českých politiků s předlitavskou vládou ztratilo na síle, počty účastníků poklesly na polovinu počtu z roku 1869 a většina těchto táborů se konala v první polovině roku 1870. Bylo to jistě i z důvodů prusko-francouzské války, která v létě roku 1870 vypukla. Lidé čekali, jak na to zareaguje Rakousko-Uhersko, jestli také vstoupí do války na straně Francie. Většina velkých táborů se měla konat v okolí Prahy nebo přímo v Praze, ale z důvodu zhoršení mezinárodní situace, byly všechny velké tábory v Praze zakázány, čehož organizátoři uposlechli.¹³⁴

Jeden z velkých mimopražských táborů se konal 26. května 1870 v Bělé pod Bezdězem,¹³⁵ za předsednictví Rudolfa Thurn-Taxisa,¹³⁶ na kterém se řečníci vyslovili pro

¹³² Prusko-francouzská válka vypukla 19. července 1870 a mír byl podepsán 10. května 1871.

¹³³ PURŠ, *Tábory...*, s. 452.

¹³⁴ Tamtéž, s. 456.

¹³⁵ Tamtéž.

¹³⁶ František Josef I. na adresu tohoto šlechtice prohlásil: „Mám mezi svými příbuznými jen jednoho doktora a ten se druzí s uličníky.“

smír národností v Čechách. Přijatá rezoluce obsahovala prohlášení, že česká a německá národnost se v ohledu státoprávní otázky slily v jeden historicko-politický nedílný národ.¹³⁷ Další zajímavý tábor během tohoto období se konal 29. června 1870 u Litovle blízko Lysé nad Labem, který se zabýval emigrací Čechů do Ameriky. Karel Sabina k tomu podotknul, že sice jsou Spojené státy americké republikou a mají svobodné zřízení, ale mělo by jít Čechům o to, aby se demokratizovala naše společnost a provokativně se ptal, jestli by nebylo nejlepší přestěhovat Ameriku do Čech, než se stěhovat do Ameriky.¹³⁸ Další zajímavý tábor se konal 10. července u Poděbrad, kde se diskutovalo, aby došlo k odstranění rozporů v české žurnalistice. Navíc mělo dojít k odstranění rozporů mezi staročechy a mladočechy a uskutečnění politických svobod.¹³⁹

Jeden z největších táborů v tomto roce se konal 7. srpna na Ještědském pohoří, kdy ve výboru bylo 7 Čechů a 7 Němců a podle zápisů se ho účastnilo na 30 000 lidí. Účastníky byli především čeští a němečtí dělníci.¹⁴⁰ Opět bylo hlavním bodem dosažení shody mezi národnostmi v Čechách a o potřebě duchovního a hmotného blahobytu dělnictva. V české verzi rezoluce se vyzdvihovalo státoprávní uspořádání, zatímco v německé verzi se vyzdvihoval požadavek všeobecného volebního práva.¹⁴¹ V dalších bodech rezoluce se požadovalo občanské zrovnoprávnění dělnictva, neomezené spolčovací a shromažďovací právo.¹⁴²

Roku 1871 se táborové hnutí v Čechách již prakticky nevyskytuje, ale zažívá velké oživení na Moravě oproti roku 1870, kdy se hnutí účastnilo roku 1871 na 200 000 lidí.¹⁴³ Dne 9. července 1871 se konal tábor u Rosic, kterého se mělo zúčastnit na 20 000 účastníků, kde se tábor vyslovil proti vysokému zastoupení šlechty v politice.¹⁴⁴ Dále byly kritizovány vysoké daně a v rámci státoprávního uspořádání českých zemí se upřednostňovalo samosprávné postavení Moravy.¹⁴⁵ Další velký tábor se na Moravě konal 30. července opět v místech Bílé hory u Brna, kde se podle českého tisku sešlo na 60 000 lidí, ale tento počet byl nejspíš nižší.¹⁴⁶ Podle programu měl tábor diskutovat o ochraně proti škodlivému hmyzu, ale tábor vyzněl ostře protiněmecky.

---

¹³⁷ PURŠ, *Tábory...*, s. 457.

¹³⁸ PURŠ, *Tábory...*, s. 457.

¹³⁹ Tamtéž, s. 458.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 459.

¹⁴¹ Tamtéž.

¹⁴² Tamtéž.

¹⁴³ Tamtéž, s. 661.

¹⁴⁴ JANÁK, *Táborové hnutí...*, s. 309.

¹⁴⁵ Tamtéž.

¹⁴⁶ PURŠ, *Tábory...*, s. 467.

Můžeme tímto tvrdit, že táborové hnutí v Čechách a na Moravě skončilo, ale jisté dozvuky byly ještě v roce 1873. Z důvodů neúspěchů ve vyjednávání s vládou, dostalo se kritice českých stran na Moravě za pasivní rezistenci, kterou tyto strany stejně jako v Čechách zastávaly. Navíc zde zazněla i kritika vztahu národní strany ke katolické církvi, která měla ve straně velmi silný vliv.¹⁴⁷ Přes pokles hnutí roku 1872, hnutí zesílilo roku 1873 z důvodu návrhu změny voleb do říšské rady. Kdyby došlo k přímým volbám do říšské rady, znamenalo by to další pokles významu zemských sněmů, které do té doby vysílalo své zástupce na jednání říšské rady. V Čechách i na Moravě kvůli tomu chtěli čeští politici uspořádat protestní tábory, ale byly všechny c. k. úřady zakázány a dohlídly na to, aby byl zákaz dodržen.¹⁴⁸ V Čechách byla alespoň sepsána petice, která měla na 270 000 podpisů a kníže Jiří Lobkovic jí předal osobně císaři Františku Josefovi I.¹⁴⁹ Na Moravě probíhala podobná akce, za kterou bylo mnoho obcí od státu perzekuováno. Volební reforma přesto byla 21. dubna 1873 přijata a císařem potvrzena a došlo tedy k další porážce českých federalistických snah, které znamenalo konec táborového hnutí v tomto období.¹⁵⁰

4.3 Výsledky hnutí

Neúspěch Hohenwarthova pokusu o české vyrovnání byl konečným ztroskotáním radikálně státoprávní politiky. Taktika pasivní rezistence tím ale ztratila svůj dosavadní smysl. Bylo tedy logické, že české strany postupně pasivní rezistenci opouštěly.¹⁵¹ Víme, ale že ten proces způsobil již úplné rozdělení české národní strany na dvě, tzv. staročechy a mladočechy.

Přestože bylo táborové hnutí v svém důsledku neúspěšné, kdy nedosáhlo cíle vyrovnání českého království s panovníkem na podobné úrovni jako uherské království, zanechalo v české společnosti 19. století trvalý dojem. Koncem 19. století se tábory lidu opět konaly, ovšem na nich se již rozebíraly spíše dělnické záležitosti. Další vlna táborového hnutí probíhala za československé republiky ve 20. letech 20. století a měla také sociální charakter protestu.

Tábory lidu, ve sledovaném období, byly důležitým ukazatelem angažovanosti českého a nejen českého obyvatelstva v rámci českého státoprávního boje, kdy se kromě šlechty táborového hnutí účastnily široké vrstvy společnosti. Důležitou roli v hnutí měli úředníci městských a okresních samospráv, kteří celé hnutí organizovali.¹⁵²

---

¹⁴⁷ JANÁK, *Táborové hnutí...*, s. 315.

¹⁴⁸ JANÁK, *Táborové hnutí...*, s. 317.

¹⁴⁹ Tamtéž.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 318.

¹⁵¹ ŠOLLE, Zdeněk, *Století české politiky*, Praha: 1998, s. 59.

¹⁵² KUBÍČEK, *Tábory lidu...*, s. 75.

Táborové hnutí mělo ohlas i za hranicemi českých zemí, kdy se ve Slovinsku, také v této době pořádaly tábory lidu v podobném duchu jako v Čechách.¹⁵³

---

¹⁵³ PURŠ, *Tábory...*, s. 689.

5. Tábory lidu v Praze roku 1868

V této a další kapitole se dozvíme o průběhu a pořádání těch nejdůležitějších a nejzajímavějších táborů, které se na území Prahy konaly. Kapitoly jsou rozděleny podle let, kdy se tyto tábory udály, protože v každém roce měly tábory jinou povahu, průběh a jiný geopolitický kontext.

Táborové hnutí v roce 1868 mělo svůj specifický charakter, jelikož když v roce 1867 bylo provedeno rakousko-uherské vyrovnání, brala to česká politická reprezentace jako ústrk a odmítla jednat na půdě říšské rady ve Vídni. Rada nakonec v prosinci přijala novou ústavu pro „rakouskou“ polovinu říše. Češi svůj protest vyjádřili i na slavnosti vyzdvižení základního kamene k Národnímu divadlu v Praze na hoře Říp. Tato událost se považuje za první tábor lidu, na kterém byla přijata slavnostní rezoluce. Táborové hnutí se v roce 1868 vyznačuje jistou spontánností. Lidé se bez většího organizování scházeli na horách a vrších a demonstrovali za české státní právo po celých Čechách, především na venkově a v malých městech. Státní moc se obávala táborového hnutí, protože na táborech docházelo k urážení a napadání příslušníků státní moci, takže se snažili tábory lidu zakazovat. Úřadům to ovšem nevycházelo, protože se tábory i přes zákaz přesto konaly. Úřady tedy začaly po každém táboru s velkým vyšetřováním a stovky účastníků byly během této doby odsouzeny k pokutám nebo případně k vězení.

V Praze se konal tábor lidu brzy po slavnosti položení základních kamenů k Národnímu divadlu, jak jsme se již dozvěděli v minulé kapitole, a další tábor s velkou účastí se konal teprve na sklonku září 1868.

5.1 Praha

Praha byla v této době stále městem uzavřeným hradbami, které omezovaly rozvoj města a jeho obyvatel. Po válce s Pruskem, byla z Prahy sejmuta hodnota pevnostního města, když císař a vláda, v rámci válečných náhrad, slíbili dát městu prostor hradeb darem.¹⁵⁴ Tento slib ale nebyl dodržen a Praha si měla pozemky s hradbami odkoupit. To se představitelům města nelíbilo a brali to jako trest za české protesty během vyrovnání monarchie s Uhrami.

Tábory, o kterých se tato a příští kapitola zmiňuje, se nekonaly na tehdejšího území Prahy, ale na území osad,¹⁵⁵ které byly v blízkosti města. Rozšíření Prahy o tyto osady probíhalo velmi pozvolně, kdy se první osady staly součástí Prahy až na přelomu 19. a 20. století a některé až po vzniku Československa.¹⁵⁶

---

¹⁵⁴ BĚLINA, *Dějiny Prahy II*, s. 157.

¹⁵⁵ Karlín, Pankrác, Žižkov, Vršovice, Vinohrady atd.

¹⁵⁶ BĚLINA, *Dějiny Prahy II*, s. 117.

V Praze tehdy žilo přes 120 tisíc lidí¹⁵⁷ a byla tehdy již převážně českým městem, kde však žila početná menšina českých Němců a Židů. Díky vzrůstající hospodářské síle českého měšťanstva, získali Češi rozhodující slovo na pražském magistrátu. Starostou města byl v 60. letech Václav Bělský, kterého po rezignaci nahradil Karel Leopold Klaudy v lednu 1868.¹⁵⁸ Oba muži byli sympatizanti staročeků, což nám vysvětluje, proč místní samospráva nebyla tak aktivní jako ve východních Čechách.

Pražským specifikem bylo početné dělnictvo, které pracovalo v pražských továrnách.¹⁵⁹ V Praze byl hlavní strojírenský průmysl, který upozadil textilní výrobu. Významný vliv měl i potravinářský průmysl a pivovarnictví. Ve městě a okolí se nacházelo na 26 strojírenských provozů a Praha se stala po Vídni druhým nejdůležitějším strojírenským centrem v monarchii.¹⁶⁰ A právě dělnictvo a jeho problémy byly úhelným kamenem táborového hnutí v Praze.

5.2 Tábor lidu na Žižkově

Tábor na Žižkově se konal 28. září 1868 a jednalo se především o dělnický tábor.¹⁶¹ Den byl vybrán na svátek sv. Václava a čekala se něm velká účast. Ve stejný den se konala i církevní pouť k oslavám českého patrona, ale podle zpráv z tisku nebyla početná jako předešlé roky.¹⁶²

Tábor lidu nebyl c. k. úřadům ani oznámen, což je „pražská“ zvláštnost, jelikož např. tábory ve východních Čechách byly úřadům od organizátorů oficiálně oznámeny, úřady je mohly oficiálně zakázat, avšak lidé se na nich přesto sešli. Ovšem v Praze se pořadatelé ani neobtěžovali úřady o konání tábora informovat.¹⁶³ Podle odhadů českého opozičního tisku se na Žižkově sešlo 15 000 lidí, podle vládních listů kolem 4 000. Na takovém shromáždění se ovšem nenacházeli pouze vlastenci nebo c. k. úředníci, ale i lidé, kteří měli ekonomický zisk z toho, když se na jednom místě shromáždí velký počet lidí. Máme tím na mysli především různé prodavače jídla jako preclíků, ovoce a piva.¹⁶⁴ V novinách vyšla zpráva o chystaném táboru a i program, o kterém se mělo na táboru jednat: „*1. Jakým způsobem domůže se nejsnadněji dělnictvo továrnické a řemeslnické, aby každý dělník český v případě nemoci aneb neschopnosti k práci poměrně slušně zabezpečené měl živobytí i s rodinou svou; 2.*

¹⁵⁷ BĚLINA, *Dějiny Prahy II*, s. 115.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 157.

¹⁵⁹ Z tehdy nejvýznamnějších továren jmenujme alespoň Ringhofferovu továrnu, kde se vyráběly železniční vagóny.

¹⁶⁰ BĚLINA, *Dějiny Prahy II*, s. 163.

¹⁶¹ Pražský denník, roč. III, č. 270, 29. září 1868.

¹⁶² Tamtéž.

¹⁶³ Pražský denník, roč. III, č. 270, 29. září 1868.

¹⁶⁴ Národní noviny, roč. II, č. 74, 30. září 1868.

*Rokování o upravení doby pracovní vzhledem k tělesným i duševním potřebám dělníka; 3. Usnesení o způsobu, jakýmž by mělo být dělnictvo spravedlivě zastoupeno v životě společenském i politickém.*¹⁶⁵

Na místo shromáždění se dostavili i c. k. úředníci, kteří vyzvali přítomné k rozejití, ale ti příkazu neuposlechli. Na shromáždění se zpívala píseň „Hej, Slované“ a došlo k protestům proti vládě, Němcům a německému kasinu Na Příkopech.¹⁶⁶ Od přítomných úředníků byli dotázáni organizátoři tábora, z jakého důvodu se tábor koná, když nebylo požádáno u c. k. úřadů o jeho povolení. Dostalo se jim pouze strohé odpovědi, že se zde má rokovat o dělnické otázky a že se nejedná o tábor, ale o volební schůzi, na které má být zvolen výbor.¹⁶⁷ Navíc úředníkům organizátoři slíbili, že se bude pouze zpívat a pak se v klidu rozejdou. Podle vládních listů ovšem dav na úředníky hvízdal a dělal ruch, což bylo způsobeno, jak bylo uvedeno opozičními listy, tím, že úředník žádal po organizátorovi jeho jméno. Došlo tedy ze strany davu k vyhrožování úředníkům a házeno na ně kamením.¹⁶⁸ Navíc došlo k útokům na c. k. tajné policisty, kteří utržili krvavé šrámy. Dav provolával národní hesla a mělo dojít k zvolení výboru, který měl podle nich uspořádat „skutečný“ dělnický tábor.¹⁶⁹ Shromáždění prohlásili Karla Sladkovského¹⁷⁰ za svého politického zástupce, který měl hájit dělnická práva. Karel Sladkovský se ovšem na táboru nevyskytoval.

Tyto události korespondují s tím, že mladočeši spoléhali daleko více na aktivitu nižších vrstev obyvatelstva než staročeši, kteří upřednostňovali klidné politické vyjednávání a chtěli se spíše opřít o politickou moc české historické šlechty. Šlechta lidové demonstrace nerada viděla a měla z nich spíše obavy, než že by je chápala jako oporu české státoprávní věci.

Z Karlína dorazil na Žižkov prapor pěchoty, který měl zajistit klid a pořádek. Dav mu podle novin šel naproti a po zhlédnutí, že se jedná o prapor doplňovaný na Moravě, byla od davu provolána sláva Moravě a Moravanům.¹⁷¹ Od důstojníků došlo k výzvě davu, aby se rozešel, ale výzva nebyla vyslyšena. Policie několik z demonstrantů, kteří volali hesla proti vládě a státu, zatkla.¹⁷² To vyprovokovalo dav k urážení a útokům na policejní úředníky, a tím došlo od vojska k rozeznání účastníků tábora.¹⁷³ Účastníci tábora se vrátili zpět do Prahy, kde se někteří dostavili k německému kasinu Na příkopech. U kasina se konaly od davu nějaké

¹⁶⁵ Národní pokrok, roč. I., č. 256, 5. září 1868.

¹⁶⁶ Pražský denník, roč. III, č. 270, 29. září 1868.

¹⁶⁷ Národní noviny, roč. II, č. 73, 29. září 1868.

¹⁶⁸ Pražský denník, roč. III, č. 270, 29. září 1868.

¹⁶⁹ Národní noviny, roč. II, č. 74, 30. září 1868.

¹⁷⁰ Karel Sladkovský byl předák mladočeské frakce uvnitř národní strany.

¹⁷¹ Národní noviny, roč. II, č. 73, 29. září 1868.

¹⁷² Pražský denník, roč. III, č. 270, 29. září 1868.

¹⁷³ Tamtéž.

výtržnosti, které ovšem nepřerostly určitou mez. Městské stráží se podařilo demonstranty přesvědčit, aby od výtržností upustili a rozešli se.¹⁷⁴

Tím skončil žižkovský tábor, který předznamenal další pokračování tábora na Pankráci, který se konal o několik dní později. Shromáždění se účastnili také především dělníci z pražských továren. Průběh tábora nám z části osvětlil důvody, proč došlo k vyhocení situace na pankráckém táboře, když vojsko provedlo nepřiměřený zásah proti shromážděným, který zradikalizoval celou situaci ve městě a ukončil zásahem první fázi táborového hnutí v Čechách.

5.3 Tábor lidu na Pankráci

Jeden z nejbouřlivějších táborů, který se za celé sledované období táborového hnutí v Čechách konal, byl ten, který se pořádal 4. října 1868 na Pankráci, tehdy za Prahou. Jednalo se o tábor, kterého se účastnilo i mnoho dělníků a můžeme ho označit za dělnický. Podle odhadů dobového tisku se ho zúčastnilo na 20 000 účastníků.¹⁷⁵ Jednotlivé noviny se liší ve vykreslování účastníků, když provládní noviny označili účastníky „zběsilou rotou a sběří“.¹⁷⁶ Naopak opoziční Národní noviny psaly, že se jednalo o normální neděli, o které se Pražané chtěli zotavit na čerstvém vzduchu po namáhavém pracovním týdnu.¹⁷⁷ Průvod vyšel vyšehradskou branou na pankrácké vrchy. Ani u tohoto tábora se organizátoři neobtěžovali oznámit c. k. úřadům místo a čas, kdy se má tábor konat, a ani nepožádali o povolení tábora. Tímto činem organizátoři přispěli k vyhocení situace.

Zprvu se jednalo o obvyklou národní slavnost, kde se zpívaly vlastenecké písně. Tábora se zúčastnili celé rodiny. Na shromáždění se svolávaly stejně jako jinde různé pokřiky jako „Sláva obhájcům práv národa českého!“, „Ať žije svornost mezi Čechy a Němci!“, „Sláva redaktorům, mučedníkům národa!“¹⁷⁸, jakož i naopak „Pereat“¹⁷⁹ škůdcům národa!“, „Zhouba utlačovatelům dělnictva!“, „Zkáza jezuitům!“¹⁸⁰. Na shromáždění proběhlo demonstrační pálení výtisků Pražského denníku, jako zrádce národa. Na shromáždění si vzal slovo starý muž, noviny ho oslovují pouze jako staříčkého dělníka. Jeho řeč se stočila od obvyklých frází jako rokování o problémech vlasti k projevu oddanosti císaři

¹⁷⁴ Národní noviny, roč. II, č. 74, 30. září 1868.

¹⁷⁵ Národní noviny, roč. II, č. 79, 5. října 1868.

¹⁷⁶ Pražský denník, roč. III, č. 277, 6. Října 1868.

¹⁷⁷ Národní noviny, roč. II, č. 79, 5. října 1868.

¹⁷⁸ Národní noviny, roč. II, č. 79, 5. října 1868.

¹⁷⁹ Pereat je slovo převzaté z latiny a znamená, ať zhyne.

¹⁸⁰ Národní noviny, roč. II, č. 79, 5. října 1868.

a naději, že se i v Čechách stejně jako v roce 1867 v Uhrách bude konat korunovace na českého krále.

Tím končila oficiální část a shromáždění lidé se oddávali vlastní zábavě. Podle jedné verze byla najednou uzavřena vyšehradská brána a na hradbách Vyšehradu se objevili vojáci. Není úplně jasné, z jakého důvodu vojáci proti táboru na Pankráci zasáhli, ale bylo to spojeno i s celoevropskými událostmi. Začátkem měsíce října propuklo ve Španělsku povstání proti královskému rodu, o čemž informovaly Národní noviny, a navíc 4. říjen byl den jmenin císaře Františka Josefa I. Byly obavy, aby tábor nevyznel proti monarchicky a nepřerostl v otevřenou vzpouru proti panovníkovi. Tak se stalo, že proti shromážděným lidem ve čtyři hodiny odpoledne vyrazil oddíl vojska, husaři a pěchota.¹⁸¹

5.3.1 *Vojenský zákrok*

Přítomnost vojska zhoršila náladu mezi shromážděnými, což vedlo k radikalizaci situace. Z dnešního pohledu bychom to mohli nazvat nepřiměřeným zákrokem, který situaci nezklidnil, ale spíše jí daleko více zhoršil. Představený c. k. policejního ředitelství vyzval přítomné k rozejití, jelikož tábor nebyl úřady povolen, a dokonce organizátoři tábora úřady o povolení ani nepožádaly.¹⁸² Policejní důstojník Ploc přítomné vyzýval, aby se rozešli, jelikož tábor není povolen a škodí tím jenom vlasti.¹⁸³ Tato výzva byla ignorována a navíc byl představený státní moci zasypán urážkami a výhružkami od přítomných lidí. Nato dostali husaři rozkaz k rozeznání lidí na táboře na Pankráci. Od Nuslí pochodoval další oddíl pěchoty, na který dav pokřikoval heslo „Hradec Králové“, čímž jistě demonstranti připomínali vojsku jeho porážku před dvěma lety od pruské armády. Někteří demonstranti házeli po vojácích kamením. Vojsko ale do lidí nestřílelo. Střílelo pouze výstražně do vzduchu, což na zastrašení davu stačilo. Přitom byl zraněn jistý chlapec, který byl ale od přítomných dopraven do nemocnice.¹⁸⁴ Někteří z demonstrantů byli okamžitě zatčeni. Při těchto zatýkáních bylo zbito i pár odhalených tajných policistů.

Vojsko postupovalo podle platných předpisů. Útoky demonstrantů kameny přivedl vojáky k provedení vlastní obrany, při níž mohli vojáci použít k rozeznání davu bodáky. Pokud by demonstranti měli zbraně,¹⁸⁵ mohlo vojsko použít k potlačení tábora střelné zbraně. Mělo se přitom dbát na to, aby se šetřili ženy, děti a starci.¹⁸⁶

---

¹⁸¹ Národní noviny, roč. II, č. 79, 5. října 1868.

¹⁸² Pražský denník, roč. III, č. 276, 5. října 1868.

¹⁸³ Národní noviny, roč. II, č. 79, 5. října 1868.

¹⁸⁴ Národní noviny, roč. II, č. 79, 5. října 1868.

¹⁸⁵ Demonstranti ale na žádném z táborů zbraně neměli.

¹⁸⁶ Pražský denník, roč. III, č. 286, 15. října 1868

Rozehnutí davu trvalo do sedmé hodiny večerní, ale neznamenal to konec potíží. Vojsku se sice podařilo dav na Pankráci rozehnat, ale radikální část protestujících se přesunula do města. Na dnešní ulici Na příkopě napadli kameny německé kasino¹⁸⁷ a vysklili několik oken. Ke kasinu musela přispěchat městská stráž a i pražský starosta Dr. Klaudy, který dotyčné vyzýval k rozejití.¹⁸⁸ Dav se vydal ještě k německému divadlu, kde také pár oken vysklil. Kromě toho se hněv demonstrantů obrátil i proti jezuitům. Jezuitský kostel sv. Ignáce na Karlově náměstí se stal terčem jejich hněvu. Radikálové vysklili kostelu okna a navíc věty typu „Zhouba jezuitům!“ nebo „Na šibenici s nimi!“ znamenaly varování, aby nedošlo ve městě k otevřené vzpouře.¹⁸⁹ Díl viny na radikalizaci vývoje poměrně klidného tábora ovšem nesl nepřiměřený zásah vojska a c. k. úředníků.

5.3.2 *Reakce na incident*

Bylo jasné, že z důvodu zmíněných událostí, které se v Praze udály, bude muset místodržitelství, potažmo císař a vláda, patřičně zareagovat a přikročit k uklidnění situace v Čechách. Pro uklidnění situace byl za několik dní vyhlášen výjimečný stav nad Prahou a okolím. Německé noviny psaly o otevřené vzpouře a vyzývaly vládu k tvrdým opatřením vůči revoltujícím Čechům. České noviny naopak kritizovaly použití vojska k rozeznání davu a podivovaly se nad zvláštními politickými a ústavními svobodami v Rakousko-Uhersku. Navíc noviny zveličovaly zásah armády na Pankráci výrazy jako „rozstřílená těla občanů“ apod.¹⁹⁰ Noviny také srovnávaly nynější stav se stavem během revoluce roku 1848 a zdůrazňovaly, že nynější vojenské soudy jsou mnohem přísnější a že uvězněných redaktorů a účastníků táborů je o mnoho více než za doby Windisgratze. Přičemž noviny kritizovaly současný ústavní systém, který je neživotaschopný a měl by i demokratické Němce vést k zamyšlení, jestli je prosincová ústava pro ně tím nejlepším.¹⁹¹ České noviny dávaly vládě za vinu výtržnosti, které se děly demonstranty, které ovšem noviny neomlouvají. Vláda podle novin neumožnila českému národu formu zákonného a dovoleného shromáždění a nepokoje byly výsledkem.¹⁹² České noviny litovaly výtržností, ale poté to srovnávaly s tím, že sice demonstranti rozbíjeli okna svým odpůrcům, zatímco odpůrci rozbíjeli českou korunu a ničili tisíciletou práci českého národa.¹⁹³

---

¹⁸⁷ Dnes je tato budova známá jako Slovanský dům.

¹⁸⁸ Pražský denník, roč. III, č. 276, 5. října 1868.

¹⁸⁹ Národní noviny, roč. II, č. 79, 5. října 1868.

¹⁹⁰ Národní noviny, roč. II, č. 80, 6. října 1868.

¹⁹¹ Tamtéž.

¹⁹² Tamtéž.

¹⁹³ Tamtéž.

Provládní noviny kritizovaly pražský proletariát za nepřístojnosti v Praze a podávaly důkazy o tom, že výtržnosti vůči jezuitské koleji a kostelu sv. Ignáce se chystaly dopředu a nebyla to spontánní akce. Důkazem podle novin bylo, že účastníci měli píšťalky, s kterými již byli na pankráckém táboře.¹⁹⁴ Noviny vykreslovaly pankrácký tábor a jeho „pokračování“ v Praze jako protižidovský a důvody sejití tábora jako národní frašku, když se za vyšší cíle schovávalo ničení a pobuřování.¹⁹⁵ Navíc vyzývaly vládu, aby vyhlásila nad Čechami stav obležení, jelikož už v Čechách podle novin vypukla revoluce.¹⁹⁶ Kritika směřovala i do opozičních novin, které měly přísněji odsoudit nepokoje v Praze, než se podle nich stalo. V dalších dnech navíc provládní noviny dávaly opozičním novinám vinu za výjimečný stav v Praze, protože psaly jen o politice a jítřily tím atmosféru v národě. Noviny vyzývaly k tomu, aby se podporovala literatura a umění, jelikož to dělá národ národem a získává čest a vážnost u ostatních národů.¹⁹⁷ Je ovšem otázkou, jestli národ bez politiky může být brán jako národ v Evropě, když evropské státy zapomněly, že vůbec nějakí Češi existují.¹⁹⁸

Provládní noviny také nepsaly o účastnících jako o pražském měšťanstvu, ale jako o „chátře“ a „lůze“.¹⁹⁹ Informovaly i o napadení výtržníky domu majitele provládního listu „Tagesbote“ Davida Kuha²⁰⁰ v Michli. Zde mu výtržníci vytloukli okna a dobývali se skrz plot k domu, který snad chtěli pobořit, ale zabránili jim v tom husaři. Podle dalšího vyprávění mělo dojít na pankráckém táboru k útoku na jednoho z přítomných, protože byl označen za udavače. Mělo se jednat o člověka židovského vyznání a dav ho chtěl utopit v blízké studánce, ale nakonec ho dav „pouze“ zbil.²⁰¹ Ovšem jestli se to byl pravdivý příběh, nelze s určitostí doložit a můžeme se domnívat, že se mohlo jednat i o rvačku, kterou chtěly provládní noviny ještě více zdiskreditovat táborové hnutí.

Provládní noviny zpochybňovaly argumentaci opozičních novin o porušování svobod zaručovaných prosincovou ústavou. O svobody Češi přišli podle nich kvůli činěným výtržnostem od českých demonstrantů, které noviny připodobňují k potomkům husitů, kteří jen ničili a pálily. Stav obležení jako řešení vysvětlovaly tím, že český národ byl ústavně nevzdělaný a zneužíval práva a svobody k výtržnostem. Češi se měli poučit, jak si svobod a

---

¹⁹⁴ Pražský denník, roč. III, č. 276, 5. října 1868.

¹⁹⁵ Tamtéž.

¹⁹⁶ Národní noviny, roč. II, č. 81, 7. října 1868.

¹⁹⁷ Pražský denník, roč. III, č. 289, 18. října 1868.

¹⁹⁸ PURŠ, *Tábory...*, s. 249.

¹⁹⁹ Pražský denník, roč. III, č. 277, 6. října 1868.

²⁰⁰ David Kuh byl židovského původu, o čemž se v Národních novinách zmiňují. Vede to opět k domněnce, že tehdy byla radikální česká společnost antisemitsky zaměřená. Což ovšem na tuto dobu nebylo v Evropě nic výjimečného.

²⁰¹ Pražský denník, roč. III, č. 277, 6. října 1868.

práv vážit a chovat se podle zákona, jinak by mohly být práva a svobody zahrabány jako za ministra vnitra Alexandra Bacha.²⁰²

Dalšími, kdo odsoudil výtržnosti účastníků pankráckého tábora jako „laciné hrdinství“, byla česká šlechta, ústavověrná i historická, která litovala, že řáděním se „zacpala ústa zákonnému odporu“.²⁰³ Německé noviny komentovaly výtržnosti tak, že Češi za každou cenu chtěli stav obležení a že vláda bude nucena tak nakonec učinit. Kritika směřovala k odmítání a nerespektování ústavy v Čechách a noviny vyjadřovaly obavy nad bezpečností ústavověrných obyvatel a jejich majetku.²⁰⁴

Pankrácký tábor znamenal zlom jednoho období táborového hnutí v Čechách. Po vyhlášení výjimečného stavu v Praze a okolí skončilo počáteční období roku 1868. Další táborové období pokračovalo rokem 1869, kdy se v Praze konaly tábory od jara 1869, když byl odvolán výjimečný stav.²⁰⁵ Výjimečný stav znamenal velké množství omezení práv a svobod. Můžeme např. zmínit omezení svobody tisku a svobody shromažďovat se. Navíc se jednalo o nahrazení civilních soudů soudy vojenskými. V důsledku toho platily vojenské zákony a lidé museli odevzdat zbraně.²⁰⁶ Znamenalo to tedy, že většina českých opozičních listů vydávala své noviny mimo Prahu a pod jinými názvy.

Tábor na Pankráci byl svým způsobem ojedinělý. Výše zmíněné výtržnosti, které se konaly po pankráckém táboře se jinde neděly. Lidé se na táborech sešli, vyslechli projevy, zazpívali národní písně a opět se pokojně rozešli. Někde sice došlo k vytloukání oken, ale bylo to spíše dílem jednotlivců a cílem byly většinou byty nebo domy udavačů a c. k. soudních hodnostářů, které radikální masy obyvatel považovaly za zrádce a odrodilce české myšlenky. Navíc se to konalo většinou v době soudních přelíčení a ne v den táborů. Velkou vinu na vyhrocení situace měl nepřiměřený zásah vojska při rozeznání tábora a nejspíše to, že účastníky tábora byli dělníci, tedy nižší vrstvy obyvatel, kteří jsou k radikalizaci situace náchylnější. Nevíme přesně, jak na tom byli účastníci tábora po fyzické stránce, jestli na výtržnosti neměl vliv i alkohol u účastníků.

---

²⁰² Národní noviny, roč. II, č. 81, 7. října 1868.

²⁰³ Tamtéž.

²⁰⁴ Tamtéž.

²⁰⁵ PURŠ, *Tábory...*, s. 256.

²⁰⁶ Národní noviny, roč. II, č. 81, 7. října 1868.

5.3.3 Výjimečný stav v Praze

Vláda musela schválit zákonná opatření, která jí schválila říšská rada²⁰⁷ a 11. října 1868 byl vyhlášen nad Prahou stav obležení.²⁰⁸ Znamenalo to také, že byl odvolán český místodržitel Arnošt Kellersberg, který byl nahrazen Alexandrem Kollerem.²⁰⁹ Omezovalo se výrazně právo spolkové, bylo omezeno či spíše zakázáno shromažďování se ve spolcích a případně bylo velmi jednoduché spolky rozpustit. Na zasedání spolků byl vysílán státní komisař, který dohlížel nad projednáváním věcmi a mohl případně spolek rozpustit.²¹⁰ Další opatření se týkala vydávání tiskovin, které mohly být jednodušeji zakazovány. Dále noviny nebylo možné pomocí pošty rozesílat a byly dávány cenzuře ke kontrole ve větším předstihu.²¹¹ Další omezení se týkala nošení zbraní, pasů, chování se na veřejných místech a shromažďování lidí, pořádání demonstrací a používání znaků.²¹² Trestem za porušení zákona byla peněžitá pokuta, která se mohla vyšplhat až na částku 1000 zlatých nebo trestem mohlo být vězení až do 6 měsíců.

Mezi městskými obyvateli se šířila zpráva, že se chystalo nové shromáždění v Praze na Císařské louce v neděli 11. října 1868.²¹³ Dověděla se o tom i veřejná správa, která nechtěla riskovat nové nepokoje, a proto na císařské louce hlídkovaly vojenské jednotky. Ovšem informace o novém táboru se nepotvrdily. Obyvatelé města se šli na „manévry“ podívat, ale žádné nepokoje se nestaly. Po městě se ale pohybovaly vojenské hlídky, které měly zamezit případným nepokojům. Hlídkáno bylo především německé kasino a jezuitská kolej.²¹⁴

Nový český místodržitel, podmaršálek Koller, vydal v úterý 12. října 1868 vyhlášku, ve které seznamoval obyvatele království s důvody, proč byl jmenován místodržitelem a co se od něj očekává. Z vyhlášky vyplývá, že táborové hnutí agitovalo proti platným zákonům státu a proti předlitavské vládě, čemuž hojně pomáhal i tisk a hnutí zneužívalo při tom zákonu shromažďovacího a spolkového.²¹⁵ To vedlo v Praze k výtržnostem, a tím byl rušen veřejný klid, pořádek a ohrožena osobní bezpečnost jednotlivce. Posměšky vůči úřadům vyvrcholily v použití vojska, které podle místodržitele poklidně postupovalo a nedošlo tím ke krveprolití. Ovšem když byl porušen řád a pořádek, musela vláda zasáhnout, aby se stav práva opět

²⁰⁷ Opatření týkající se stavu obležení nebo stanného práva nebyla ještě v prosincové ústavě zahrnuta a zákonná úprava musela být říšskou radou ve zrychleném řízení schválena.

²⁰⁸ Národní noviny, roč. II, č. 86, 12. října 1868.

²⁰⁹ Národní pokrok, roč. I, č. 294, 13. října 1868.

²¹⁰ Národní noviny, roč. II, č. 86, 12. října 1868.

²¹¹ Tamtéž.

²¹² Tamtéž.

²¹³ Národní noviny, roč. II, č. 85, 11. října 1868.

²¹⁴ Pražský denník, roč. III, č. 283, 12. října 1868.

²¹⁵ Národní noviny, roč. II, č. 87, 13. října 1868.

navrátil. Proto vláda přistoupila k omezením práv obyvatel Prahy a okolí. Koller přitom varoval, že je ochoten k zachování pořádku a klidu použít i krajní prostředky, když to bude nevyhnutelné.

V následujících dnech úřady začaly i vyšetřování s redakcemi opozičních novin, protože se úřadům nelíbily články informující o táboru na Pankráci,²¹⁶ což nakonec vedlo k jejich „pozastavení“. Nejednalo se o úplné pozastavení, protože se noviny pouze přejmenovaly, protože redakce byly skoro stejné, to samé majitelé novin. Ovšem z důvodu výjimečného stavu se některé noviny vydávaly mimo Prahu, např. Národní pokrok, který se přejmenoval na Korunu, se vydával v Chrudimi. Národní noviny²¹⁷ dostaly od úřadů zákaz vydávat od 20. října 1868 další čísla, ale již 1. listopadu se vydávání obnovilo pod novým názvem „Naše listy“ a redaktorem se stal Jakub Arbes. V Praze navíc došlo k zrušení městské policie, která se přeměnila na c. k. městské četnictvo, jemuž však rozkazoval c. k. úředník a ne městská samospráva. Podmaršálek Koller se navíc stal nejen civilním místodržitelem, ale i vojenským guvernérem Čech, a soustředil tím ve svých rukou veškerou moc v „provincii“ Čechy.²¹⁸

Šířily se nové zprávy, že 18. října dělníci chtějí uspořádat nový tábor u Michle, ale bylo to místodržitelstvím zakázáno. Místodržící Koller vyzýval ke klidu a udržování pořádku, jinak že bude muset zpřísnit režim v Praze, který se dotkne i obyvatel, kteří se chovají pokojně a mírumilovně.²¹⁹ Z těchto vyjádření vyplývá, že situace v Praze byla nejspíš velmi napjatá a byly obavy, aby táborové hnutí nepřerostlo v opravdovou revoluci, která by mohla mít za následek spousty mrtvých. Proto se v okolí Michle proháněli husaři a i dva pluky pěchoty kontrolovaly, aby nedošlo k porušení shromažďovacího zákazu. Z uvedených důvodů se žádní obyvatelé Prahy a okolí neodvažovali jít k Michli.²²⁰

V obyvatelích města musel tento stav budit pocit okupace z let 1866, kdy všude byli vojáci a byla omezena práva obyvatel. Započalo období soudních procesů s účastníky, kdy byla většina odsouzena k peněžitým trestům, nebo k trestům odnětí svobody v řádu dnů až týdnů. Někteří redaktori opozičních listů strávili na novoměstské radnici²²¹ řádu měsíců, což pro ně a jejich rodiny bylo jistě finančně velmi náročné. Přesto v této době bylo vidět i pomoc

---

²¹⁶ Národní noviny, roč. II, č. 81, 7. října 1868.

²¹⁷ Původně Národní listy.

²¹⁸ Národní pokrok, roč. I., č. 294, 13. října 1868.

²¹⁹ Národní noviny, roč. II, č. 92, 18. října 1868.

²²⁰ Národní noviny, roč. II, č. 93, 19. října 1868.

²²¹ Novoměstská radnice sloužila jako vězení pro odsouzené redaktory novin nebo pro odsouzené účastníky táborů.

druhému v nouzi, když si mnozí potrestaní navzájem snažili pomoci, pokud to bylo alespoň trochu možné.²²²

Tímto skončila radikální a spontánní fáze táborového hnutí v Praze a v Čechách. Skončilo tím i jednání c. k. úřadů, které měly od vlády pověření tábory zakazovat a udržovat pořádek. Jelikož ovšem v roce 1869 padla vláda a císař si byl vědom, že bude potřeba se s českou politickou reprezentací dohodnout, jmenoval vládu novou, která byla daleko vstřícnější k vyjednávání o jakémsi českém vyrovnání. To mělo za následek mnoho událostí.

Úřady se od roku 1869 snažily tábory lidu povolovat, byl zrušen výjimečný stav nad Prahou a byla přislíbena amnestie potrestaným redaktorům a účastníkům táborů. Důsledkem bylo i to, když účastníci věděli o novém vyjednávání s vládou a císařem, nedocházelo k takovým radikálním nepřistojnostem a útokům na úřední osoby jako v roce předešlém. K vyjednávání vládu donutila opět zahraničně politická skutečnost a to, že se v Evropě chystalo k velkému měření sil mezi Bismarckovým Pruskem a Francií Napoleona III.²²³

V Rakousku-Uhersku si válečná klika, reprezentována ministrem zahraničí Beustem a arcivévodou Albrechtem, vítězem nad Itálií u Cuztozy roku 1866,²²⁴ připravovala plány na odvetu Prusku za porážku ve válce roku 1866. Císař a předlitavská vláda doufala v opětné získání vlivu v německém spolku. Vláda potřebovala před připravovaným válečným střetnutím vyřešit vnitřní problémy monarchie a vyřešení české otázky bylo pro vstup monarchie do konfliktu klíčové. Pokud se z Čech opět mělo stát bojiště nové války, hrozila ztráta loajality českého obyvatelstva k monarchii, ke které v minulé válce i přes pokusy radikálů jako byl Josef Václav Frič nebo Karel Čížek nedošlo. Nikdo ovšem nemohl vládě garantovat, že nyní Češi neuposlechnou vábení Berlína o podpoře českých státoprávních snah v případě konfliktu monarchie s Pruskem.

---

²²² KUBÍČEK, *Tábory lidu...*, s. 83.

²²³ FERRO, Marc, *Dějiny Francie*, Praha 2006, s. 225.

²²⁴ BĚLINA – FUČÍK, *Válka 1866*, s. 111.

6. Tábory lidu v Praze roku 1869

Když se situace v Praze během zimních měsíců konsolidovala, byl vládou 28. dubna 1869 zrušen výjimečný stav v Praze a došlo k obnovení vydávání pozastavených listů, které opět vycházely pod svým jménem Národní listy a Pokrok. Již 1. května 1869 byla na c. k. policejní ředitelství poslána žádost o povolení tábora na Letenské pláni konaného 16. května.²²⁵ Od předešlých táborů v Praze zde vidíme změnu, že byla na policejní ředitelství poslána oficiální žádost, která u předešlých sledovaných táborů chyběla, a byla tím i důvodem pro tvrdý zásah vojenských sil. Příčina rokování se v žádosti uvádělo: „*Jak má působit omladina mezi lidem k šíření osvěty, která jest jediným základem blahobytu jeho rozkvětu státu?*“.²²⁶ Můžeme se domnívat, že šlo o oblíbené téma pořádaných táborů v této době, jelikož tábor na podobné téma se konal přibližně ve stejnou dobu ve východních Čechách, na táboru lidu na vrchu sv. Gotharda v Hořicích v Podkrkonoší, který se konal 25. dubna 1869. Téma tábora znělo: „*Jak by se omladina učiti, cvičiti a tužiti měla, aby v ní říše jednou zdárných synů nabyla.*“²²⁷

I v názvech a tématech můžeme vidět změnu táborového hnutí oproti roku 1868. Tábory se pořádají organizovaně, je naplánován program, připraveni řečníci, je velká pravděpodobnost, že existovala komunikace mezi organizátory v Praze a oblastmi táborového hnutí v Čechách, podobně jako existovala komunikace mezi organizátory táborového hnutí ve východních Čechách.²²⁸ Skončila spontánnost táborů, což vede k jejich úbytku oproti roku 1868, ovšem nedochází k úbytku účastníků, spíše naopak. Také je změna v tom, že končí masové táborové hnutí na venkově a v malých městech a přesouvá se do měst s větším počtem obyvatel. Pro srovnání, v Praze se v roce 1868 konaly tři větší tábory, které měly účast kolem 10 tisíc lidí, v okolí Hořic v Podkrkonoší se v roce 1868 konaly 4 tábory, na kterých se účast také pohybovala okolo 10 tisíc lidí. Oproti tomu se v okolí Hořic v roce 1869 konaly pouze dva tábory a účast nebyla tak vysoká ve srovnání s předchozím rokem, a tím skončilo táborové hnutí v Hořicích a okolí.²²⁹ O důvodech, proč tomu tak bylo, jsme se již seznámili na počátku této kapitoly. K poklesu zájmu můžeme přičíst i jisté vyčerpání potenciálu na venkově, který řešil již více své problémy, které se týkaly vybírání daní pro stát. Z důvodů prusko-rakouské války, bylo sedlákům odpuštěno v roce 1866 placení daní, které

---

²²⁵ Národní listy, roč. IX, č. 122, 3. května 1869.

²²⁶ Tamtéž.

²²⁷ KUBÍČEK, *Tábory lidu...*, s. 56.

²²⁸ Tamtéž, s. 76.

²²⁹ Tamtéž, s. 61.

chtěl stát nyní vybrat. Sedláci doufali v úplné prominutí daní jako náhrady za ztráty během války 1866.

6.1 Tábor lidu na letenské pláni

Jak jsme se již dozvěděli, policejní ředitelství získalo od organizátorů žádost o povolení pořádání tábora na letenské pláni 1. května 1869, který se měl konat 16. května. Žádosti bylo vyhověno a započaly rozsáhlé přípravy. Počítalo se s velkou účastí, což se i potvrdilo. Odhady českého tisku se různily v odhadu účasti mezi 30 až 60 tisíc lidí.²³⁰

Také se rozšiřovaly zprávy o tom, že úřady vysílaly do pražských továren tajné policisty, kteří měli za úkol rozmlouvat dělníkům účast na letenském táboru. Ovšem aktivita policistů se netýkala pouze dělníků, ale především továrníků, kteří měli svým zaměstnancům účast zakázat. Jako důvod uváděli, že se předpokládají nepokoje a že to může mít neblahé následky na bezpečnost ve městě. Na pozvánce, kterou nechali organizátoři vydat v novinách, organizátoři vyzývali všechny účastníky, aby se vyvarovali nepokojů a že věří v politickou zralost českého národa.²³¹ Z řečeného vyplývají jasné obavy, aby se neopakovaly výtržnosti ze začátku října předešlého roku. Ovšem tato doba a atmosféra byla odlišná od roku 1868. V organizaci vidíme jasné snahy připodobnit tábory národním slavnostem jako v případě položení základního kamene k Národnímu divadlu v květnu 1868.

Jelikož ze zakázaných táborů se nám nedochovaly řeči jednotlivých řečníků, které by jistě z důvodu dělnické otázky byly přínosné, zabýváme se referáty řečníků na letenském táboře, který můžeme hodnotit jako „národní“ na rozdíl od předešlých „dělnických“. Mezi organizátory můžeme vidět mnoho osobností, ale především sympatizantů s mladočechy. Významní staročeši jako Rieger, Palacký nebo primátor Prahy Klaudy se táborového hnutí účastnili jen výjimečně. V pozvánce můžeme vidět jako pořadatele tábora básníka Vítězslava Háalka, novináře Serváce Hellera a Karla Sabinu, budoucího vydavatele podrobného slovníku Jana Ottu, vydavatele staročeských novin Pokrok Jana Stanislava Skrejšovského a jeho konkurenta z mladočeských Národních listů Eduarda Grégra. V neposlední řadě se musíme zmínit i o Miroslavu Tyršovi, o jednom ze zakladatelů tělovýchovné jednoty Sokol, a o mnoha dalších osobnostech.²³²

---

²³⁰ Národní listy, roč. IX, č. 136, 17. května 1869.

²³¹ Národní listy, roč. IX, č. 134, 15. května 1869.

²³² Tamtéž.

6.1.1 Průběh tábora

Začátek tábora měl začít ve dvě hodiny odpoledne, ale nakonec započal o hodinu dříve. Místo bylo vyzdobeno četnými prapory v národních barvách, bylo připraveno řečniště se znaky Čech, Moravy a Slezska a heslem: „*Osvětou ke svobodě*“.²³³ Podle novin bylo mezi účastníky kromě Pražanů i mnoho obyvatel z okolních vesnic a dělnictvo z Karlína, Malé Strany a Smíchova se dostavilo v doprovodu hudební kapely.²³⁴ Dav se shromáždil kolem tribuny, kde se kromě řečníků a organizátorů nacházeli také zástupci c. k. úřadů a policejního ředitelství, kteří dohlíželi na průběh tábora. Opět zde nevidíme velký rozdíl v organizaci oproti táborům ve východních Čechách.²³⁵

Tábor na letenské pláni zahájil Miroslav Tyrš, který byl zvolen za předsedu tábora. Jeho řeč se nesla v oficiálním duchu. Na začátku přivítal shromážděné z Prahy a jiných českých krajů a vyjádřil přání korunovace Františka Josefa I. na českého krále. V jeho dalším projevu se objevuje omladina, která má stát v čele evropské osvěty. Upozorňoval na výkyvy české historie, vždy když se český národ vypracoval na vrchol, byl rychle sražen dolů. Návrat národu zpátky na vrchol trval neúměrně dlouho.²³⁶ Tyrš zmínil i obrozeneckou činnost, kterou vyzdvihl. Atmosféra musela být velice pozitivní, jelikož Tyrš prokládal svoji řeč otázkami, na které mu dav nadšeně odpovídal. Když Tyrš skončil svoji řeč, dostalo se mu od davu velkého potlesku.

Jako druhý řečník vystoupil na táboru novinář Karel Sabina, který se ve svém proslovu již plně zabýval daným tématem. Osvěta je podle něj velmi důležitá, aby mládež získávala další informace, ale aby věnovala pozornost tomu, co je pravda. Tím odkazoval na slavnou husitskou minulost, když použil myšlenku od Mistra Jana Husa: „*Pro pravdu žít, pro pravdu umírat*“.²³⁷ Tím svůj proslov skončil a jako další řečník vystoupil akademik Marek.

Tento řečník se ve svém projevu zaměřil na vzdělávání mládeže. Mělo se podle něj dbát nejen o potravu ducha, ale i o tělesné cvičení. Řečník podával srovnání českého národa s národem řeckým, který se honosil velikány jako Sofokles, Sokrates, Perikles a dalšími.²³⁸ Autor odkazoval na to, že ačkoli bylo Řeků málo, dokázali se ubránit obrovské početní převaze perské říše. Navíc to dokládal i na husitské minulosti, a tím vyzýval k zakládání

---

²³³ Národní listy, roč. IX, č. 136, 17. května 1869.

²³⁴ Tamtéž.

²³⁵ KUBÍČEK, *Tábory lidu...*, s. 56.

²³⁶ Národní listy, roč. IX, č. 136, 17. května 1869.

²³⁷ Tamtéž.

²³⁸ Tamtéž.

nových sokolských spolků, aby mládež byla silná a národu prospěšná.²³⁹ Proslov zakončil heslem: „*V hlavě věhlas, v srdci smělost, v paži sílu.*“²⁴⁰

Jako poslední vystoupil jako řečník dr. Eduard Grégr. Ten se ve svém projevu zaobíral politickou vzdělaností, která je podle něj stejně důležitá jako vzdělanost získaná ve školách. Odůvodňoval to tím, že pokud bude národ vzdělaný, v oblasti politiky, lépe porozumí důvodům české opozice na říšské radě a snahám za obnovení české státnosti v rámci rakousko-uherské říše. Dále vysvětlil svůj pohled, jak si politickou vzdělanost představoval. Grégr v projevu sděloval:

*„Jsou v knize politické vzdělanosti dvě hlavní kapitoly, které se týkají všech lidí v stejné míře bez rozdílu národnosti, stavu, plemene, vlasti. Zásady to, z nichž první jedná o právech lidí všech, o přirozeném právu lidském, druhá pak zásada týká se výhradně nás co národa a jedná o přirozeném právu národa českého zvláště.“*²⁴¹

Grégr v projevu odkazoval na boj Mistra Jana Husa a později táboritů proti tehdejšímu společenskému řádu a použil heslo husitství: „Rovnost, bratrství, svoboda.“ Ovšem zmíněné motto nám připomíná velkou francouzskou revoluci s heslem „Volnost, rovnost, bratrství.“ Eduard Grégr potom každé ze slov hesla rozebral a vysvětlil.²⁴² Motto jako celek označil za úhelný kámen novověkého pokroku a každý, kdo se k pokroku hlásil, měl ho zapsat zlatým písmem na začátek svého politického katechismu.²⁴³ Tím se Grégr nepřihlásil pouze k husitství, ale hlavně k odkazu Velké francouzské revoluce, i když se to v textu přímo nepíše. V další části jeho projevu najdeme:

*„Každý národ má právo na jazyk svůj, má právo, aby vzdělával se a vyvíjel dle vlastních potřeb svých, dle způsobu svého, dle povahy své. Každý národ má právo na spolupůsobení při zřizování a spravování se v obci a státu, má právo spolupůsobení při zákonodárství a ustanovování břemen svých. Každý národ má svaté přirozené právo žádat, aby se nic nedělo o něm, bez něho. Kdo národu práva tato odnímá, podtíná mu kořen života a jest vrahem národa. Nejhnusnější ohava v lidské společnosti jest ten, kdo zabije bližního, ale milionkrát hnusnějším vrahem je ten, kdo vraždí národy.“*²⁴⁴

Z této části je patrná averze vůči novému státoprávnímu uspořádání v habsburské monarchii, když se reforma říše udála pouze na základě dohody panovníka s uherským

---

²³⁹ Národní listy, roč. IX, č. 136, 17. května 1869.

²⁴⁰ Tamtéž.

²⁴¹ Tamtéž.

²⁴² Tamtéž.

²⁴³ Tamtéž.

²⁴⁴ Tamtéž.

sněmem bez bližší konzultace s ostatními částmi monarchie. Jinak heslo „O nás, bez nás.“ se bohužel do české historie vryje ještě mnohokrát.

Grégr státoprávní požadavky opět dokládal na historických právech Koruny české a doufal, že česká politika se bude zakládat na mravnosti, bezúhonnosti, zakládající se na občanských ctnostech.²⁴⁵ Především myslel na politickou poctivost, pod kterou si představoval, že bude přímá, bez sobeckých záměrů a bez nízké zištnosti. Česká politika podle něj neměla vyhledávat spolky s nehodnými skupinami, které nedýchají pro národ. Grégr možná měl na mysli spojení staročechů a historické šlechty, které nebylo mladočeským politikům zrovna po chuti. Grégr tím tedy ušetril malý políček staročeské větvi národní strany, která se nadobro rozdělila až po táborovém hnutí. Mladočeský předák ale upozorňoval na to, že české národní hnutí nemá žádný zájem na krácení cizích práv, pouze Čechům šlo o to, aby dostali to, co jim po právu náleželo.²⁴⁶ Toto tvrzení dokládal opět na české minulosti, když český národ, podle něj, ač bojovný, nebyl nikdy národem výbojným. Národ pouze bránil dědictví otců, jazyk, svobodu a své právo.²⁴⁷ Mezi další ctnosti vyjmenoval čest, píli, hrdost a lásku k vlasti. Svůj projev zakončil poněkud bojovně:

*„Kdo vlast svou zná – a nelne k ní, ten sprostý padouch jest. Kdo ji však zná a jedná proti ní a jí ku škodě a na úkor – ten zrádce je, ten matky vrah! Pryč z kruhu našeho, známka Kainova ti plane na čele! Tys bratrovrah, buď proklet a jméno tvé buď vymazáno z kruhů národa!“*²⁴⁸

S tímto odsouzením se setkal výše zmíněný Karel Sabina, jelikož se roku 1872 provalilo jeho udavačství. Národ ho odvrhl a on musel žít v ústraní. Sabina až do konce svého života na sebe neupozorňoval, přesto mu bylo od národa přidáno nelichotivé přízvisko „Zrádce národa“. Ovšem podobně za táborového hnutí dopadli mnozí úředníci c. k. úřadů nebo soudci, kteří řádně plnili své povinnosti a museli kvůli nenávisti veřejnosti opustit své místo v daném městě a požádat o přeložení do jiného města.²⁴⁹ To je jedna ze stinných stránek táborového hnutí v Čechách.

Po projevu dr. Eduarda Grégra byly přečteny telegramy z českých měst, které vyjadřovaly pozdravy a podporu táborovému hnutí v Praze.²⁵⁰ Nakonec vystoupil opět předseda tábora Miroslav Tyrš, který přečetl závěrečnou rezoluci, jejíž body zněly:

---

²⁴⁵ Národní listy, roč. IX, č. 136, 17. května 1869.

²⁴⁶ Tamtéž.

²⁴⁷ Tamtéž.

²⁴⁸ Tamtéž.

²⁴⁹ KUBÍČEK, *Tábory lidu...*, s. 88.

²⁵⁰ Telegram zaslaly např. tyto města: Hořice, Hradec Králové, Olomouc, Beroun, Mladá Boleslav, Litoměřice, Tábor, Plzeň, Znojmo, České Budějovice.

„1. Základní podmínkou osvěty je vzdělanost jak všeobecná, tak odborná. Ji především prospívá národ a stát jak hmotně, tak duševně. Pěstujme tedy vědu ve všech oborech jejích, dbejme jak o vzdělání své vlastní, tak o vzdělání národa vůbec, kteréž ať povždy souhlasí s pokrokem doby porážejíc bludy a předsudky a berouc se drahou světla a pravdy.

2. Nejušlechtilejší ozdobou národa vzdělaného a osvíceného jest umění pravé, spočívající jednak na věčných zákonech krásy, jednak na základech národních a duchu časovému přiměřených. Takovéto umění ze všech sil svých podporovat považujeme povždy za vznešenou povinnost svou. Umění, jež by zabočit chtělo v dráhy jiné, opřeme se s veškerou silou svojí.

3. Zdraví, síla a svěžest tělesná jsou podstatným základem statečnosti mužné, jsou předními podmínkami při zdaru práce jak hmotné, tak duševní. Vše, co k nim přispívá, rozmnožuje tedy blahobyť a moc národa i státu, napomáhá pokroku a osvětě. Pracujme tudíž usilovně k tomu, aby tělocvik do všech škol našich byl skutečně zaveden, sami pak tužme v jednotách sokolských síly své.

4. Rovněž povždy na zřeteli mějme, že vedle rozvoje ducha a těla, vzdělání povahy, ušlechtilost, ryzost a statečnost mysli je ona skála, na níž založeno jest trvání každého národa, učme se z dějin, že národové tomu jenom jsou v hnilobě hříchů svých. Kdo tedy lne s opravdovou a osvícenou láskou k národu svému, naléhat musí na bezúhonnost života, na občanskou ctnost a statečnost. Jen pevné, poctivé a přímé charaktery jsou spásou národa.“²⁵¹

Rezoluce byla s nadšením přijata, a tím skončil tábor na letenské pláni, který byl pravděpodobně, co se týče účastníků, nejpočetnější za celé sledované období. Z výše uvedeného jasně vyplývá, že to byl celonárodní tábor a vůbec se v projevech řečníků neobjevila dělnická otázka a jejich práva. Hlavním řečníkem byl mladočeský předák Eduard Grégr, který ve svém projevu veřejně, před mnohatisícovým davem zkritizoval politiku staročechů, a vykročil k odtržení mladočechů od národní strany. Rozpory v národní straně, jak víme, pokračovaly do podzimu téhož roku na půdě obnoveného spolku Slovanská lípa, který byl nakonec na popud úřadů rozpuštěn.

Vládní tisk o táboru podal stručnou zprávu a upozornil na to, že se tábor obešel bez jakýchkoli výtržností a konal se v naprostém klidu, což kvitovaly i opoziční listy, které informovaly, že úřady přesto měly v pohotovosti armádu, kdyby se situace na táboru zvrhla v nepřístojnost nebo výtržnost. To opoziční listy „jízlivě“ interpretovaly tak, že jistě bylo mnoho lidí zklamaných klidným průběhem tábora, protože očekávali od účastníků, že budou

---

²⁵¹ Národní listy, roč. IX, č. 136, 17. května 1869.

dělat nepořádek a přáli si tvrdé potrestání účastníků od vojenských oddílů.²⁵² Podle opozičních novin podala česká omladina důkaz o sociální a politické zralosti, o které nepřátelé českého vyrovnání tak pochybovali.

Abychom plně vykreslili atmosféru tábora na letenské pláni, je potřeba říct, že na místě shromáždění opět nechyběli různí kramáři a prodejci jídla a pití, když se na jednom místě shromáždil tak velký počet lidí. Oproti jiným táborům se zde nacházely i atrakce pro děti jako houpačky, střelnice nebo kolotoč.²⁵³ I toto dokazuje, že se předpokládalo, že to bude velice klidný tábor, spíše národní slavnost či pouť než vypjatá politická demonstrace. Ovšem pouťové atrakce a prodejci mohli provozovat svoji činnost pouze do začátku tábora. Poté byli od pořadatelů vyzváni, aby svoje aktivity ukončili, čehož prodejci uposlechli.²⁵⁴ U vstupů na shromaždiště prodávaly některé dámy, které měly vlastenecky vyzdobené klobouky a ošacení, pamětní penízky upomínající na letenský tábor. To nebylo nikterak výjimečné, jelikož se na mnohých táborech takové penízky také prodávaly.²⁵⁵ Na přední straně mince bylo vyryto: „*Upomínka na tábor omladiny československé v Praze na Letné, 16. května 1869.*“ Na druhé straně se nacházel štít s českým lvem a heslem tábora vyvedeným v kruhu: „*Osvětou k svobodě.*“²⁵⁶ Noviny také upozorňovaly na skladbu přítomných účastníků, protože se tábor skládal především z mladíků, mužů a starců.²⁵⁷ Noviny na to upozorňovaly především z toho důvodu, že v minulosti vládní noviny bagatelizovaly účast na táborech tím, že na nich byly účastníky především ženy, děti a „proletariát“, což nám o tehdejší společnosti může také mnoho napovědět, že tyto skupiny byly brány poněkud méněcenně a jejich účasti se nevěnovala taková váha.

Ovšem tábor na letenské pláni nebyl poslední, který se na Letné v květnu roku 1869 konal. Již za týden se zde 23. května konal dělnický tábor. Informace budou o to cennější, poněvadž se nám prozatím žádné projevy předešlého dělnického tábora nedochovaly.

6.2 Dělnický tábor na letenské pláni

Zpráva o konání nového tábora vyšla v novinách 20. května a mělo se na něm debatovat, podle programu, na tato témata: „1. o nejvhodnějších prostředcích ku zvelebení duševního a hmotného blahobytu dělnictva. 2. o návrhu vládě, kterak by nejprůměrněji

---

²⁵² Národní listy, roč. IX, č. 136, 17. května 1869.

²⁵³ Tamtéž.

²⁵⁴ Tamtéž.

²⁵⁵ KUBÍČEK, *Tábory lidu...*, s. 62.

²⁵⁶ Národní listy, roč. IX, č. 136, 17. května 1869.

²⁵⁷ Tamtéž.

vyměřila daň pro spolky zásobní, úvěrní a výrobní dělníků česko-slovanských.“²⁵⁸ I tento tábor byl c. k. úřady povolen, a to pod podmínkou, že organizátoři vymůžou souhlas majitelů pozemků ke konání tábora.²⁵⁹ Pokud by na táboru proběhly nepokoje, byli by za něj zodpovědní pořadatelé. Mezi hlavní pořadatele patřil především František Ladislav Chleborád.²⁶⁰

Tábor započal po 3. hodině odpoledne. Národní listy psaly, že účast nebyla o mnoho menší než na táboru před týdnem,²⁶¹ a tak můžeme odhadovat, že účast mohla být kolem 20 tisíc shromážděných. Na řečnické tribuně organizátor pozdravil všechny příchozí a následně shromáždění zvolili za předsedu tábora F. L. Chleboráda, který se nato ujal slova a přednesl první projev.

Na počátku poděkoval příchozím dělníkům a vyzdvihl dělnický příspěvek v podpoře českého státoprávního boje. Poté se věnoval problému, jak zvýšit vzdělanost českého dělnictva, když spojil vzdělanost dělníků se svobodou. Inspirace k tomu opět našel v husitské minulosti, kdy ovšem říká: „že naštěstí dnes není pro osvětu potřeba cepů a mečů, ale že stačí svornost a dobrá vůle mezi dělníky.“²⁶² Základ viděl v budování dalších vzdělávacích dělnických spolků na základě „pražského Oulu“²⁶³. Tam se podle něj bude dařit vzdělávat české dělnictvo s pomocí vzdělaných národovců a studentů. Chleborád také přednesl myšlenku, že dělnické spolky by měly zakládat vlastní továrny. Dělníci by se tím více snažili v práci, kdyby věděli, že továrnu vlastní skrze spolek.²⁶⁴ Tím by se dělníci stali svobodnými. A to byl podle něj druhý důvod, proč měly být zakládány a podporovány spolky Oulu. Podle Chleboráda, kdo Oul zpochybňuje a ničí, ten je proti svobodě dělnictva.²⁶⁵

Posledním bodem, kterým se Chleborád zabýval, byla reforma politická. Záleželo mu samozřejmě na volební reformě, jelikož v té době platil kuriový systém. Volit mohl ten, kdo platil přímé daně podle určité výše, a té dělníci nedosahovali. Chleborád ukazoval na příkladu Francie a Anglie, kde sice volební právo bylo rozšířené, ale dělníci ho nevyužívali tak jak měli. Tím degradovali snahy dělníků v Čechách, že dělníci nejsou dostatečně vzdělaní na to, aby mohli svobodně volit. Chleborád s názorem souhlasil a interpretoval to tak, aby nedošlo

---

²⁵⁸ Národní listy, roč. IX, č. 138, 20. května 1869.

²⁵⁹ Tamtéž.

²⁶⁰ František Ladislav Chleborád byl český právník, který se velmi angažoval v českém dělnickém hnutí. Pomohl dělnictvu založit Oul, což byl hospodářský spolek, který prodával dělníkům potraviny.

²⁶¹ Národní listy, roč. IX, č. 142, 24. května 1869.

²⁶² Tamtéž.

²⁶³ Oul, hospodářský spolek českých dělníků, který ve velkém vykupoval potraviny a poté je za tržní ceny prodával a zisk používal k dalšímu hospodářskému vzrůstu dělnictva. Vznikl v roce 1868.

²⁶⁴ Národní listy, roč. IX, č. 142, 24. května 1869.

²⁶⁵ Tamtéž.

prosazováním volební reformy k poškození národní věci.²⁶⁶ Vyzýval tedy dělníky, aby se účastnili politických diskuzí pouze pokud mají dostatečné vzdělání. Bohužel bližší vysvětlení, jak by dostatečné vzdělání mělo vypadat, nepodal. Pouze nabádal, pokud dojde k vytvoření politického spolku, aby byl navázán na Oul. Svůj projev zakončil prohlášením, že dělnické hnutí bude nyní již pokračovat zákonnou cestou a že bude zachovávat svornost a bratrskou lásku.²⁶⁷ Další přednášející byli především z řad dělníků a dělnických organizací, proto nám nejsou jejich jména známá jako v případě velkých oficiálních táborů. Navíc kvalita dělnických projevů nedosahovala kvalit výše uvedených, a proto se s nimi seznámíme pouze ve zkratce.

Další přednášející se zabýval podporou různých dělnických spolků, např. potravinářských, zásobních a podnikatelských, když vyzýval k jejich podpoře a k sounáležitosti mezi dělníky, aby si navzájem pomáhali, ocitnou-li se v nouzi.²⁶⁸ Jako další vystoupil Karel Staňka, který ve svém projevu seznámil přítomné s problémem, že vláda chce zatížit daněmi dělnické spolky, s čímž oni samozřejmě nesouhlasí. Navíc vypočítával, že dělníci platí daň z piva, chleba a že stát nemá nárok na to, aby platili i daň ze svých mozolů. Navrhl, aby byla poslána vládě žádost o prominutí nebo alespoň slevu z daní uvalených na dělnické spolky.²⁶⁹

Následoval další řečník, který upozorňoval na to, že většina průmyslu nebyla v českých rukou a že průmyslníci neradi viděli vlastenectví ve svých továrnách, a proto řečník projevil domněnku, že až bude průmysl v českých rukou, bude se žít dělníkům daleko lépe.²⁷⁰

Jako další řečník vystoupil dělník Šoler, který se ve svém příspěvku zabýval tím, aby dělník nezůstal pozadu, co se týče osvěty oproti zbytku národa. Narážel tím na to, že dělník neměl na své vzdělávání čas, jelikož po namáhavé práci musel dělník zaslouženě nechat své tělo odpočinout, aby byl schopen opět druhý den dobře pracovat.²⁷¹ Šoler tím narážel na fakt, že pracovní doba v Předlitavsku byla delší než např. v USA, Anglii nebo Francii, kde byla maximální pracovní doba stanovena na 10 hodin, a požadoval i v Předlitavsku snížení pracovní doby²⁷², a tím by dělníci měli čas na vzdělávání. Poukazoval i na to, že je dělník brán od zaměstnavatele jako stroj a ne jako člověk a to se mělo také podle něho změnit.

---

²⁶⁶ Národní listy, roč. IX, č. 142, 24. května 1869.

²⁶⁷ Tamtéž.

²⁶⁸ Tamtéž.

²⁶⁹ Tamtéž.

²⁷⁰ Tamtéž.

²⁷¹ Tamtéž.

²⁷² Pracovní doba nebyla zákonně nijak omezena a mohla dosahovat i 14 hodin. K omezení pracovní doby došlo až za Taafého vlády v 80. letech 19. století.

Podnikatel měl správně dělníky ve vzdělání podporovat a ne jim bránit.²⁷³ Na zkrácení pracovní doby neviděl sebemenší problém, jelikož správně předpokládal, že odpočínutý a vzdělaný dělník zastane stejně práce jako předtím, ale za kratší čas.²⁷⁴ Šoler požadoval i vznik škol, kam by mohli docházet děti dělníků, a žádal pro děti, které pracovaly v továrnách, časové přestávky, jako v Anglii nebo USA.

Tím Šoler zakončil svůj projev, ve kterém se mu podařilo upozornit na největší dělnické problémy, jejichž vyřešení by zlepšilo postavení tisíců lidí zaměstnaných v průmyslu. Většina těchto požadavků byla splněna až za Taaffeho vlády v 80. letech 19. století.

Poté byly přečteny souhlasné telegramy z českých měst a nakonec i rezoluce tábora, jejíž body byly následující:

„1. Dělnictvo českoslovanské zařizuje po všech vlastech českoslovanských spolky na základech, na nichž spočívá slavný „Oul“ pražský.

2. Dělnictvo dostatečnou míru osvěty si osvojivši zakládej jednoty k rozšiřování politických práv dělnictva veškerými prostředky zákonnými.

3. Jednoty politické buďte naprosto neodvislé od podnikatelských spolků dělníků českoslovanských.

4. Práv politických užívej dělnictvo cestou zákonní, jak k omezení času práce, tak k zákonné obraně proti zkracování mzdy.

5. Dělnictvo si přeje, aby nebyla podnikatelských jeho spolkům ukládána daň, leč a) v té výši, jako platí každý jiný podnikatel, nikdy však veškerým spolkům dělnickým záhubou hrozící daň trojnásobná; b) běžná tato daň budiž placena jenom z toho, co těží závody dělnické od nečlenů; c) ze zisku vytěženého z nečlenů budiž naprosto osvobozena ona část, kteráž vynaložena jest k účelům vzdělávacím.“²⁷⁵

Tato rezoluce byla od přítomného davu přijata, a tím dělnický tábor skončil. Provládní noviny tomuto táboru nevěnovaly vůbec žádnou pozornost, jelikož zde byla vůči dělníkům z důvodů předešlého roku averze a jelikož se na táboru neudály žádné nepřístojnosti, neměly důvod o něm psát. Dělnický tábor na letenské pláni se navíc nesl ve znamení rozporů uvnitř dělnického hnutí,²⁷⁶ které nám trochu osvětluje projev F. L. Chleboráda, jenž se snažil dělníky odrazovat od odtržení od dělnického spolku Oul a snažil se uklidňovat situaci uvnitř hnutí. Navíc dělníci se vydali na tábor dvěma směry, když každý „proud“ šel svojí cestou. Zatímco

---

²⁷³ Národní listy, roč. IX, č. 142, 24. května 1869.

²⁷⁴ Tamtéž.

²⁷⁵ Tamtéž.

²⁷⁶ PURŠ, *Tábory...*, s. 256.

zastánci Chleboráda přišli ze Starého Města, opozice dorazila z Malé Strany a Smíchova.²⁷⁷ Tato opozice se nejvíce projevila následující týden na dalším dělnickém táboře na Rohanském ostrově v Praze.

6.3 Dělnický tábor na Rohanském ostrově v Praze

Tábor se konal 30. května 1869 na Rohanském ostrově, který jako ostrov dnes již neexistuje a je součástí dnešního Karlína. Jak již bylo řečeno, tábor byl v režii opozice v dělnickém spolku Oul.²⁷⁸ Je to patné již z pozvánky na které chybí hlavní předák Oulu, F. L. Chleborád. Ovšem na stránkách opozičních novin se o žádné opozici uvnitř hnutí nepsalo, jelikož národ musel vystupovat jednotně v státoprávním boji a hnutí se nesměly navenek štěpit, aby byl národ úspěšný. Jako hlavní otázka, kterou měl tábor řešit, byla: „*Jakými prostředky lze zlepšit stav dělnictva?*“²⁷⁹ I tento tábor byl c. k. úřady povolen, ale účast nebyla vysoká. Národní listy to vysvětlují tím, že se ve stejný den světil prapor pražských řezníků a také kvůli pomluvě, protože se říkalo, že se na táboru vybíralo vstupné 20 krejcarů.²⁸⁰ Ale hlavní důvod, proč byla účast nižší, byly právě ony rozpory v dělnickém spolku Oul, protože jedna strana bojkotovala tábor druhé.

Tábor začal ve čtyři hodiny odpoledne, když organizátor přivítal přítomné, seznámil je s tématem rokování a požádal o klidný průběh tábora i po jeho skončení, aby nedošlo k vyprovokování incidentu s úřední mocí nebo armádou. Shromáždění zvolili za svého předsedu p. Němce, který se nato ujal slova a prvního projevu.²⁸¹

Na počátku projevu se vracel do doby národního obrození, kdy pár chudobných mužů vzkřísilo skoro mrtvý český národ a v roce 1869 již stojí hrdě vedle dalších evropských národů. Řečník upozornil také na dlouhou pracovní dobu, která dělníkům neumožňovala vzdělávat se.²⁸² Němec označil tento tábor za ryze dělnický a také on vyzval přítomné, aby dokázali, že český dělník je zralý k svobodě a samosprávě. Z řečeného vyplývá, že stále existovaly velké obavy, co by mohlo dělnictvo provést za výtržnosti. Kromě přítomných posluchačů Němec apeloval i na přednášející, aby dokázali, že dělníci neztratili smysl pro spravedlnost a právo a že čeští dělníci nejsou „chátrou, lůzou a proletáři“.²⁸³ Tím svůj projev zakončil a slova se ujal dělník Pellant.

---

²⁷⁷ PURŠ, *Tábory...*, s. 256.

²⁷⁸ Tamtéž.

²⁷⁹ Národní listy, roč. IX, č. 145, 27. května 1869.

²⁸⁰ Národní listy, roč. IX, č. 148, 31. května 1869.

²⁸¹ Tamtéž.

²⁸² Tamtéž.

²⁸³ Tamtéž.

Ovšem nemůžeme si být jistí, zda řeč si připravil Pellant sám, jelikož byla poměrně dlouhá a otázky, které odkrývala, nekorespondují s projevy dělníků, ani délkou, ani kvalitou projevu, které byly proneseny např. na táboru na letenské pláni. Spíše se jednalo o řeč, kterou pro něj někdo připravil. Opozice v Oulu byla napojená na mladočechy a jejich představeného Eduarda Grégra.²⁸⁴ Mohlo se tedy jednat o projev, který vytvořil někdo z mladočechů, ale přímé důkazy proto nemáme.

Ve svém projevu Pellant opět vyzdvihoval důležitost vzdělání založeného na pravdě, které je podle něj základem pro to, aby dělnictvo v budoucnu dosáhlo vítězství ve vyjednávání svých požadavků.²⁸⁵ Nato se zmínil o dělnických samosprávách v továrnách, které by měly vyjednávat se zaměstnavatelem. Vystává zde otázka založení sdružení na základě dnešních odborů. Řečník pronesl varování před vetřením „cizince“ do dělnictva, koho dělnictvo nepotřebuje. Dělníci měli sami poznat, co potřebují, a podle toho se zachovat.²⁸⁶ Není úplně jasné, koho tím řečník mínil. Může nám to připomenout výše zmíněný projev Eduarda Grégra na letenské pláni, když vyzýval, aby se národ nespojoval se skupinami, kterým na národu nezáleží.

Pellant dále poznamenal, že vyjednávat o dělnických otázkách měl ten, kdo pocházel z dělnictva, protože jen ten věděl, co dělníkům schází.²⁸⁷ Odůvodňoval to tím, že je rozdíl dívat se na věc z povzdálí nebo se na ni dívat zblízka. K zaujmutí shromážděných použil motto: „*Nikdo tedy, kdo neznáš naši hodnotu, mezi nás se nemíchej!*“²⁸⁸ Pellantův projev byl pravděpodobně namířen proti F. L. Chleborádovi, který dělníkem nikdy nebyl, protože byl vystudovaný doktor práv. Chleborád měl totiž rozpory s mladočechy, kteří stáli za organizováním tohoto tábora. Opět se jedná o náznak kritiky, která není řečena jasně a přímě, jako ji ve svém projevu popisoval Eduard Grégr na letenském táboru.

V projevu Pellant použil i hesla Karla Havlíčka Borovského a sokolů, když sděloval přítomným, jak odpovědět, když se někomu nebudou líbit jejich hodnoty a že by dělníky jiné naučil: „*Přislibujte si nám, poroučejte si nám, vyhrožujte si nám, přece zrádci nebudeme! Naše barva – červená a bílá, dědictvím naše poctivost a síla, - jděte pryč! My jsme čeští dělníci!*“²⁸⁹ Nato skončil svůj proslov a další přednesl dělník Kulhavý.

---

²⁸⁴ PURŠ, *Tábory...*, s. 256.

²⁸⁵ Národní listy, roč. IX, č. 148, 31. května 1869.

²⁸⁶ Tamtéž.

²⁸⁷ Tamtéž.

²⁸⁸ Tamtéž.

²⁸⁹ Tamtéž.

Kulhavý ve svém projevu zkritizoval společenské poměry ve státě, protože se s opovržením hledělo na dělníky,²⁹⁰ a vyzýval k narovnání poměrů. Kulhavý doufal, že dělnictvu pomohou i ostatní vrstvy k tomu, aby společně odvrhli staré předsudky. V projevu také požadoval zvýšení platů dělníků, které podle něho byly ve srovnání se ziskem zaměstnavatele velmi nízké.²⁹¹ Dále se jako předchozí řečníci zabíral délkou pracovní doby, která byla v porovnání se západní Evropou delší. Tím zakončil svůj přednes a následně byly přečteny pozdravné telegramy od sympatizantů z českých měst.²⁹²

Jako další vystoupil se svým referátem dělník Šafařík, který se zabíral volebním právem pro dělníky, když poukazoval na nespravedlnost, když se dělnictvu upíralo právo volit, když u jiných národů dělnictvo volit mohlo. Vysvětloval to tím, že plátcí přímých daní byli jen prostředníky mezi dělnictvem a státem. Daně plátcí platili skrze dělnictvo a to tím pádem mělo právo volit.²⁹³ Dokonce se ve svém projevu zmínil o situaci v USA, kde černoši získali práva po občanské válce, a podívoval se, proč mají být stejná práva, kterých dosáhli černoši, odpírána jim, dělníkům, kteří jsou mnohem pokročilejší než černoši.²⁹⁴ Tím skončil svůj referát. Další řečníci se zabírali podobnými tématy, a nakonec byla přečtena rezoluce tohoto tábora, která zněla:

*„My dělníci, synové slavného národa českého, shromáždění na břehách posvátné Vltavy, abychom porokovali o prostředcích, jakými lze zlepšit stav dělnictva. Uvážili jsme, kterak potřebí jest, aby mezi námi šířila se osvěta a vzdělanost a dělník, aby zponenáhla vyšinul se na roveň s nejvzdělanějšími třídami národa. Uvážili jsme, kterak dělník za nynějších poměrů nevydělá ani tolik, mnoho-li potřebuje na nejnutnější výživu, a kterak při namáhavé a mozolné práci odkázán jest se svou rodinou jen na nouzi a nedostatek. Uvážili jsme, kterak ti potřebí jest nápravy rychlé hlavně zvýšením platu a zkrácením pracovní doby. Uvážili jsme, kterak k zlepšení stavu dělníkův velmi přispívá spolčování a kterak tudíž jest potřebí, aby zakládaly, množily a sílily se spolky dělnické, vzdělávací a podnikatelské, nížádnou daní netísňené. Uvážili jsme konečně, kterak nutno jest, aby dělníci čeští domáhali se práv politických, zakládali politické spolky a všemi zákonnými prostředky zasazovali se o zastoupení své v obci a ve sborech zákonodárných.“*²⁹⁵

Jakkoliv tedy i my pokládáme resoluci milých bratří svých, přijatou v táboru na Letné 23. května ve všech částech za nepochybnou a věrně k ní přistupujeme, nicméně poznáváme,

---

²⁹⁰ Národní listy, roč. IX, č. 149, 1. června 1869.

²⁹¹ Tamtéž.

²⁹² Tamtéž.

²⁹³ Tamtéž.

²⁹⁴ Tamtéž.

²⁹⁵ Tamtéž.

*že v nynějších trudných poměrech politických nelze prostředky svrchu uvedenými vydatně působiti na zlepšení stavu dělnictva, poznáváme, že jen v svobodném národu může dělnictvo domoci se svobody, a poznáváme, že dokud celý národ tísněn jest ve svých potřebách politických a hmotných, dotud žádná část jeho, tedy ani dělnická třída nemůže dopracovat se lepšího postavení, poznáváme, že jen v svobodném národu dělnictvo domoci se může svobody; poznáváme, že jen od vlastního národa a od samosprávného zastupitelstva království českého můžeme nadít se podpory a pomoci, protož: Prohlašujeme, že my dělníci čeští, co věrní synové svého národa, hledáme spásy zlepšení svého stavu na ten čas především v uvolnění své vlasti; prohlašujeme veřejně a slavně, že všemi zákonnými prostředky, všemi silami, i krví svou i životy svými chceme a budeme pomáhat k vymožení samostatnosti koruny české, jak zaručena jest posvátnými sliby, přísahami a smlouvami králův našich. Tak nám dopomáhej Bůh. Nazdar!*²⁹⁶

Po přečtení rezoluce došlo k jejímu odsouhlasení a přečtení telegramů zaslaných na podporu dělnického tábora. Poté tábor v klidu skončil a shromáždění se pokojně rozešli.

Z rezoluce je patrné odcizení se od dělnického tábora na letenské pláni. Koresponduje to s tím, že v dělnickém hnutí existovaly rozpory mezi křídlem vedeným F. L. Chleborádem a křídlem, na které měli vliv mladočeši. Zdá se ovšem, že v této době, ještě opozice v Oulu neměla takovou podporu, aby se mohla s úspěchem přihlásit o vedoucí místo Chleboráda.

6.4 Husova slavnost na Betlémském náměstí v Praze

Posledním shromážděním, kterým se budeme v roce 1869 zabývat, je slavnost k uctění památky Mistra Jana Husa, která se konala 4. a 5. září 1869 na Betlémském náměstí v Praze. Asi nás překvapí, proč Češi slavili památku Mistra Jana Husa 4. září. Důvod byl zřejmý, 6. září se mělo za datum narození Mistra Jana Husa a rok, který považovali, kdy se narodil, byl rok 1369 a tak se v roce 1869 slavilo 500. výročí narození. Slavnosti vyvrcholily právě 6. září v Husinci, kde vystoupil jako řečník i F. L. Rieger a účast na slavnosti se odhadovala na 60 000 lidí.²⁹⁷ Dnes se má za to, že se Mistr Jan Hus narodil až v roce 1370. Přesné datum Husova narození neznáme. Daného roku 1869 se výrazněji slavil i svátek upálení Mistra Jana Husa a to po celých Čechách. Největší slavnost byla také v Husinci, v Husově rodišti.

Na Husově slavnosti se nejednalo ani tak o demonstraci, jako spíš o národní slavnost. Betlémské náměstí bylo vyzdobeno v národních barvách, nechyběly zde podobizny Jana

---

²⁹⁶ Národní listy, roč. IX, č. 149, 1. června 1869.

²⁹⁷ PURŠ, *Tábory...*, s. 259.

Husa, prapory s husitskou tematikou a byla připravena řečnická tribuna.²⁹⁸ Kromě Betlémského náměstí byly vyzdobeny domy i na Václavském náměstí i jinde po Praze.

Ve tři hodiny odpoledne se v Michelské ulici shromáždili členové pražských a mimopražských spolků²⁹⁹ ve stejnokrojích a s prapory. Společně s dalšími obyvateli města a hosty z okolních venkovských okresů se vydali přes Uhelný trh na Betlémské náměstí, kde zpěvácký spolek Hlahol zazpíval píseň „*Zpěv svobody*“.³⁰⁰ Poté započaly projevy. Jako první vystoupil Karel Sabina.

Sabina ve svém projevu ocenil osobnost Jana Husa pro evropskou veřejnost a zabýval se osvětou a svobodou v Husově díle a jeho zásluhami o dnešní společnost, která jeho zásady přijala za své.³⁰¹ Jako druhý vystoupil Bedřich Fleischer, který se ve svém referátu zabíral především svobodou a historií hlasů na české univerzitě. Dále poukázal na to, že by v Čechách měli být především čeští úředníci,³⁰² jak to prý říkal i Jan Hus.³⁰³

Druhý den šlo především o vyprovození poutníků z Prahy. Ti se vydali na hlavní slavnost do Husince v jižních Čechách, která se konala 6. září 1869, a účast na něm byla velmi hojná, odhadovala se na 60 tisíc účastníků.³⁰⁴

Husovou slavností se zakončil táborový rok 1869 v Praze, který se výrazně odlišoval od roku předešlého. Došlo vlivem výjimečného stavu k uklidnění situace v Praze, které znamenalo, že všechny tábory v Praze roku 1869 byly od c. k. úřadů povoleny. Výsledkem toho bylo, že situace ve městě byla klidná a nedocházelo k žádným konfliktům s policií nebo armádou. Účast na těchto organizovaných táborech byla daleko vyšší než na spontánních táborech předešlého roku. Díky tomu, že byly tábory povolené, mohli jsme se dozvědět něco více o proslovech, které byly zajímavé a odkrývaly nám mnohdy rozpory uvnitř národního a dělnického hnutí.

Jelikož se v roce 1870 opět zhoršila zahraničně-politická situace, protože monarchie přemýšlela o vstupu do války proti Prusku na straně Francie, byly všechny větší tábory v Praze zakázány a oproti roku 1868 organizátoři zákazů uposlechli. V Praze se konaly pouze dělnické schůze, které byly pod bedlivou policejní kontrolou. Větší tábory se v roce 1870 konaly pouze mimo Prahu, jak jsme se dozvěděli již v předešlé kapitole.

---

²⁹⁸ Národní listy, roč. IX, č. 245, 5. září 1869.

²⁹⁹ Např. Sokol, Hlahol, Umělecká beseda, Americký klub dam atd.

³⁰⁰ Národní listy, roč. IX, č. 245, 5. září 1869.

³⁰¹ Tamtéž.

³⁰² Řečník tím patrně myslel, především národně uvědomělé úředníky.

³⁰³ Národní listy, roč. IX, č. 245, 5. září 1869.

³⁰⁴ PURŠ, *Tábory...*, s. 259.

Můžeme říci, že tím v Praze skončilo „velké“ táborové hnutí. Tím máme na mysli, když se v Praze organizovaly a uskutečňovaly tábory lidu s více než deseti tisíci shromážděnými. V následujících letech docházelo k organizování táborů, ale byly od úřadů zakázány. Neuskutečněné tábory je velmi zajímavé téma pro budoucí badatele.

6.5 Srovnání táborového hnutí v Praze a v severovýchodních Čechách

Když srovnáme táborové hnutí v Praze a v severovýchodních Čechách, tak vidíme několik rozdílů v organizaci.

Oproti táborům ve východních Čechách, v Praze nevidíme velkou aktivitu místní samosprávy. Ve východních Čechách měli velký vliv na hnutí tajemníci okresních zastupitelstev. Většinou se jednalo o velmi vzdělané muže, kteří řídili společnost v daném městě.³⁰⁵ V Praze, během táborů, měli vliv spíše veřejně známé osobnosti a mladočeští politici. Tyto rozdíly byly dány i velikostí měst, jinou kulturní a sociální pozicí obyvatel.

Můžeme vidět rozdíly v průběhu táborů v roce 1868. V Praze byly velmi vyostřené, docházelo k pouličním výtržnostem, útokům na budovy spolků³⁰⁶ pražských Němců. Převládala zde nevraživost vůči jezuitům. Organizátoři ani nepožádali c. k. úřady o povolení táborů lidu. Výtržnosti měla většinou na svědomí radikální část dělnictva.

Tábory ve východních Čechách měly v roce 1868 podobu církevní poutě či výletu.³⁰⁷ Organizátoři vždy požádali o povolení táborů, a ačkoliv je úřady zakázaly, lidé se na nich přesto sešli. Na shromážděních nechyběla hudební kapela, jezdci vystrojení do národních krojů³⁰⁸ a kramáři, kteří se starali o potřeby shromážděných demonstrantů. Tábory byly většinou klidné a docházelo k ojedinělým konfliktům se státní mocí, které měli na svědomí jednotlivci.³⁰⁹ Na táborech se neobjevovala dělnická otázka, jelikož se dělnictvo ve východních Čechách nemělo, kde výrazněji koncentrovat. Během táborů nedocházelo k výtržnostem ve městech i z toho důvodu, že se většinou jednalo o národně homogenní oblasti, a také kvůli tomu že obyvatelé nevyhrocovali národnostní otázku.

V roce 1869 se naopak hnutí v Praze a ve východních Čechách výrazně od sebe neliší. Jediný rozdíl je dán v počtu účastníků, ale to je pochopitelné díky možnostem obou oblastí. Ve východních Čechách docházelo v roce 1869 k rychlému útlumu hnutí, což bylo částečně

---

³⁰⁵ KUBÍČEK, *Tábory lidu...*, s. 67.

³⁰⁶ Kasino, německé divadlo.

³⁰⁷ LENDEROVÁ, Milena, *Z dějin české každodennosti*, Praha: 2011, s.285

³⁰⁸ Takto ustrojeným jezdciům se říkalo banderium.

³⁰⁹ KUBÍČEK, *Tábory lidu...*, s. 49.

způsobeno vyčerpáním potenciálu hnutí na venkově. Objevily se i obtíže z důvodu výběru daní za rok 1866, když stát zemědělcům odložil platbu daně. Jednalo se o pomoc státu po prusko-rakouské válce, která tento kraj zasáhla nejvíc z celých Čech. V roce 1869 ale stát chtěl daně zaplatit a poslal do této oblasti vojáky, kteří měli případně zabavovat majetek, když dlužník nechtěl daň zaplatit.³¹⁰

V Praze byli při pořádání táborů velmi aktivní dělníci a mladočeši. Na pražských táborech se ale projevují rozpory uvnitř hnutí, zatímco ve východních Čechách se žádné rozpory uvnitř národního hnutí neobjevovaly. Příčina byla jednoduchá. Praha byla nejdůležitějším veřejným prostorem a tak se různé skupiny uvnitř, národního nebo dělnického, hnutí pokoušely využít politický potenciál táborů ke svému povznesení. Na shromážděních řečníci opatrně útočili na své oponenty uvnitř dosud jednotného hnutí.

Vývoj nakonec vedl k politickému rozmělnění české společnosti. Máme tím na mysli, že Čechům už nevyhovovala jedna strana, která hájila zájmy všech. Dělníci chtěli stranu, která bude hájit jejich potřeby, živnostníci nebo zemědělci měli zase potřeby jiné. Ovšem k takovému rozpadu jednotné politické situace dochází až po roce 1900, ale již během táborového hnutí můžeme vidět kořeny.

---

³¹⁰ KUBÍČEK, *Tábory lidu...*, s. 72.

7. Závěr

Závěrem bych rád zhodnotil tuto bakalářskou práci zabývající se tábory lidu v Praze v období 1868-1870 a zda jsem dodržel svá předsevzetí z úvodu. Táborové hnutí patří k tématům naší historie, o kterých široká česká veřejnost nemá bohužel povědomí. Přitom se jedná o demokratické hnutí, které svou silou dokázalo uvědomělost českého obyvatelstva a schopnost zasadit se o obnovení české státnosti. Účast na těchto táborech byla navíc velmi vysoká.

V části, která se zabývá inspiracemi táborového hnutí v Čechách jsem popsal repealové hnutí v Irsku, kdy se Irové ve 40. letech 19. století pokoušeli pomocí demonstrací bojovat za obnovení irského parlamentu, který byl roku 1800 sloučen s anglickým. U obou hnutí můžeme sledovat podobné příčiny i výsledky hnutí. Obě hnutí měla velký ohlas u široké veřejnosti, ale obě byla neúspěšná v dosažení požadovaných ústupků od vlády. Podobný byl i následný vývoj, kdy v Irsku spory o obnovení parlamentu byly upozaděny vypuknutím hrozného hladomoru, který způsobil velký úbytek obyvatelstva i díky velké emigraci Irů do Ameriky. V Čechách na rozdíl od Irska vypukla v roce 1873 hospodářská krize, která byla způsobena krachem na vídeňské burze a tím hospodářské problémy nahradily problémy státoprávní. Další inspirací pro táborové hnutí byly husitské tábory, které se konaly v 15. století, kdy se vesnický lid scházel na horách a rokoval nejen o náboženských problémech. Pro táborové hnutí měla tato shromáždění velký symbolický význam, který dodával Čechům patřičné sebevědomí dlouhé historické tradice. Na označení táborů místo meetingů přišel český historik Jaroslav Goll.

Další část práce se týkala událostí, které táborovému hnutí předcházely. Pro pochopení vzniku táborového hnutí to bylo velmi důležité, jelikož v 60. letech 19. století došlo k „dotvoření“ českého národa. Jako mezník konce jedné etapy vývoje českého národa je položení základních kamenů k Národnímu divadlu v Praze, čímž dal český národ vědět, že skončila doba národního obrození a že je plnohodnotným evropským národem, který má svůj jazyk, kulturu, politický program a hospodářskou základnu. Češi si byli koncem 60. let vědomi svých sil a požadovali to, co jim ke „spokojenosti“ ještě chybělo. A to bylo právě obnovení české státnosti na základě austroslavistické koncepce, kterou definoval František Palacký ve svém politickém díle *Idea státu rakouského*. Po prusko – rakouské válce proto v Čechách zavládlo velké zklamání z rakousko-uherského vyrovnání, kdy císař a vláda ignorovali požadavky dalších národů monarchie a upřednostnili uspořádání na základě německo-maďarského centralismu. A toto zklamání, a můžeme říci vztek, české veřejnosti z přehlédnutí zásluh Čechů vedlo k táborovému hnutí. Jako hlavní publikaci pro tuto kapitulu

jsem použil knihu Otty Urbana *Česká společnost 1848-1918*, kterou považuji za jednu z nejlepších knih o politickém vývoji monarchie a českých zemí během sledovaného období.

Kapitola která se zabývá důvody, průběhem a výsledkem táborového hnutí považuji také za velmi přínosnou. Díky ní můžeme pohlédnout na pražské tábory lidu z širšího hlediska a upozorovat jejich vliv na celé hnutí. Celkově hnutí můžeme rozdělit do několika fází dle let a území kde se konala. Zatímco v Čechách byl vrchol hnutí v letech 1868 a 1869, na Moravě byla největší účast až v roce 1871, kdy ale naopak již v Čechách se už táborové hnutí končilo. V roce 1868 se hnutí v Čechách vyznačovalo spontánností, kdy se lidé na mnoha místech po Čechách scházeli na významných místech svých oblastí. Dobře patrné to je na příkladu táborového hnutí v severovýchodních Čechách. Tyto tábory byly od c. k. úřadů zakázány, ale přesto se uskutečňovaly, a účastníci, kterých byli tisíce, byli potrestáni pokutami nebo vězením. Výjimečně se udály na těchto táborech výtržnosti, které se týkaly napadáním c. k. úředníků a pálením provládních listů. Hnutí v roce 1868 skončilo vyhlášením výjimečného stavu nad Prahou a okolím v říjnu téhož roku. I přes výtržnosti na táborech bylo hnutí v roce 1868 velice úspěšné a organizátoři mohli být s podporou státoprávního boje v Čechách spokojeni. Na Moravě byla situace v tomto roce odlišná a kromě účasti na několika táborech byla aktivita hnutí velice nízká. Bylo to dáno specifickým postavením Moravy, kdy si sice Češi na Moravě přáli jistou autonomii na vídeňské vládě ovšem nehodlali jí vyměnit za podřízenost vůči Praze. Proto především žádali, aby byla Morava v novém uspořádání rovna vůči Čechám. Tyto rozpory vyvrcholily skutečností, že když Hohenwarthova vláda jednala o vyrovnání, týkala se tato dohoda pouze Čech.

Roku 1869 se situace radikálně změnila. Zrušením výjimečného stavu v Praze započala další fáze, která byla klidnější než předešlý rok. Lze říci, že přes zimu se situace uklidnila, což možná bylo způsobeno i tresty od c. k. soudů, které přes zimu odsoudily stovky lidí k pokutám a vězení v řádech dnů až týdnů. Tábory, které se konaly od konce jara, byly velmi dobře organizované, klidné svým průběhem a jejich konání bylo povoleno od příslušných úřadů. Na shromážděních promlouvali řečníci s připravenými tématy a mnohdy tyto tábory měly podobu národní slavnosti. Hlavní proud hnutí se přesunulo z venkova do větších měst, což způsobilo nižší počet táborů oproti roku 1868, ale došlo k daleko větší účasti na nich. Hnutí v roce 1869 skončilo volbami do českého zemského sněmu na podzim téhož roku, kdy volby nepřinesly nic nového, kdy „deklaranti“ opět nevstoupili na půdu českého zemského sněmu. Hnutí se změnilo i na Moravě, kde získalo velkou podporu od českého obyvatelstva.

V roce 1870 došlo z důvodu zhoršení situace v Evropě k útlumu táborového hnutí, které v Čechách tím i skončilo. Jelikož v roce 1871 po dalším zklamání z neúspěšného vyjednávání s vládou, Češi na další aktivní vzdor rezignovali. Důvod byl i počátek hospodářských obtíží vyvrcholených krachem na vídeňské burze v roce 1873. Na Moravě naopak rok 1871 znamenal vrchol táborového hnutí, ovšem i tam rychle hnutí pominulo. K vyličení táborového hnutí v Čechách a na Moravě jsem využil studie Jaroslava Purše s Karla Janáka, jelikož se jedná o nejlepší práce, které popisují hnutí v Čechách a na Moravě. K popisu táborů v severovýchodních Čechách jsem využil svoji diplomovou práci, která se zmiňovanými tábory zabývala.

Při bádání o táborech lidu v Praze jsem byl postaven před problém jak je mám rozdělit, podle let, kdy se konaly nebo podle problému, které řešily, tedy na tábory „národní“ a nebo „dělnické“. Nakonec jsem se rozhodl rozdělit tábory podle let, jelikož toto rozčlenění nejlépe vystihuje atmosféru toho řečeného období a i táborů, které se v tom období konaly. Tábor lidu v Praze měly svá specifika oproti „vesnickému“ prostředí. Praha byla největším městem království, centrem českého národa. Zatímco v mimopražských oblastech proběhla hlavní shromáždění již v červnu, červenci a srpnu roku 1868, tak v Praze podobné tábory lidu probíhaly až koncem září a začátkem října, pokud do táborů nezapočítáme slavnostní položení základních kamenů k Národnímu divadlu, což byla ovšem především národní slavnost, než státoprávní demonstrace.

Praha byla také specifická v tom, že zde byl významný dělnický živel, který neměl v severovýchodních Čechách takovou sílu a podporu jako v Praze. S čím se na mimopražských táborech nesetkáváme, jsou útoky na jezuity případně na katolickou církev a případně i na české Němce. Příčiny útoků na pražské Němce byly ovšem složitější než by se mohlo zdát. Především se nejednalo o útoky na německé obyvatele Prahy, ale o útoky na německé kasino Na Příkopech a na německé divadlo. Při těchto útocích se projevoval také antisemitismus, který byl ovšem podněcován i z tiskem. S podobnými projevy se lze setkat i u mimopražských táborů. Jelikož jsem již dříve studoval zkušenosti lidí během prusko-rakouské války, mohu říci, že vždy, když se radikalizovala situace ve státě, ať už to byla válka, nebo nyní nepovolené tábory, probudilo to v lidech antisemitské nálady. Když ovšem došlo ke zklidnění situace antisemitské nálady opět ze společnosti vymizely. Při psaní této kapitoly jsem vycházel z pramenů a to především z českého tisku Národních listů, Národního pokroku a Pražského denníku. Musím zde ovšem vyjádřit zklamání, co se týče městských kronik, z kterých se mi dostaly do rukou pouze dvě a to pamětní kniha Vršovic a Karlína. Bohužel ani v jedné z nich nebyla zmínka o táborovém hnutí. K dalším kronikám jsem se nedostal, jelikož

v Archívu hlavního města Prahy je nemají. V Muzeu hlavního města Prahy mi také nijak výrazně nepomohli ohledně umístění městských kronik a ani kontaktování jednotlivých městských částí nepřineslo žádnou odezvu.

Hnutí v Praze se roce 1869 vyznačovalo větší organizovaností a vysokým počtem účastníků. Navíc na táborech měly projevy i velké osobnosti, jako Eduard Grégr, Karel Sabina nebo František Ladislav Chleborád. Oproti roku 1868 se objevily v roce 1869 rozpory uvnitř hnutí, ať už státoprávního nebo dělnického, které by šly konkretizovat jako boj mladočechů a staročechů o vůdčí úlohu v národní straně a nejen v ní, ale i v dělnickém hnutí. Tento „boj“ skončil rozdělením dosud jednotné národní strany v první polovině 70. let 19. století.

Jako přínosný považuji popis dělnických táborů v roce 1869, které informují o tužbách a postavení dělníků koncem 60. let 19. století. V této době dělníci požadovali především všeobecné hlasovací právo, ale také snížení pracovní doby na max. 10. hodin denně.

Další „velké“ tábory se již v tomto období v Praze nekonaly a těmi menšími a přípravou na ty, které se z důvodu zákazu nekonaly v dalších letech bych se rád zabýval ve své další odborné práci.

Jako hlavní zdroj informací jsem využil český tisk, který i díky tomu, že byly tábory povolené, podal o dané problematice množství informací, díky kterým máme možnost blíže nahlédnout do průběhu dělnických táborů. Jako další pramen jsem chtěl využít i korespondenci organizátorů táborů dostupných z fondů Památníku národního písemnictví, nicméně žádná relevantní korespondence ke mnou zkoumanému tématu se zde nedochovala. Dále jsem chtěl využít i fondy archivu hlavního města Prahy ohledně karlínské dělnické besedy a pražského spolku Oul, ale bohužel ani zde se nedochovaly prameny přínosné pro tuto práci. Přes tuto indispozici, považuji závěry této práce za přínosné, kdy je můj pohled na tábory je odlišný od práce Jaroslava Purše, který se řečenými tábory také zabýval.

Táborové hnutí v Praze má velký badatelský potenciál. Jak jsem uvedl v úvodu své práce, chci pokračovat v bádání o pražském táborovém hnutí, kde bych se chtěl blíže zabývat organizátory táborů lidu, soudními procesy účastníků, výjimečným stavem v Praze, tiskovými soudy a věznicí, která fungovala na novoměstské radnici. Dalším zajímavým tématem jsou c. k. úředníci, kteří zažívali ústrky a útoky od českého obyvatelstva. Jedno z nejzajímavějších témat jsou dělníci a jejich spolky, které měly v táborovém hnutí velkou váhu. Jak jsem uvedl již v úvodu, je mým cílem aby budoucí práce, zabývající se zákulisím táborů vytvořila s touto prací jednotný celek.

Věřím, že má bakalářská práce přinesla nové poznatky, které budou pro jiné badatele přínosem a inspirací. Táborové hnutí je fascinující svojí angažovaností a zaujetím pro společnou věc velkého množství lidí napříč společenskými vrstvami. Táborové hnutí byl mezník ve vztahu české veřejnosti k rakousko-uherské monarchii. Podobné hnutí, které zaujalo široké vrstvy, jsou až „hladové“ demonstrace koncem první světové války.

8. Seznam použité literatury a pramenů

8.1 Seznam literatury

- BĚLINA, Pavel a kol.: *Dějiny Prahy II.*, 1. vyd., Praha: Paseka, 1998, 565 s., ISBN 80-7185-143-4.
- BĚLINA, Pavel – FUČÍK, Josef: *Válka 1866*, 1. vyd., Praha: Paseka, 2005, 687 s., ISBN 80-7185-765-3.
- ČORNEJ, Petr: *Velké dějiny zemí Koruny české V. svazek*, 1. vyd., Praha: Paseka, 2000, 789 s., ISBN 80-7185-296-1.
- HLAVAČKA, Milan – MARÈS, Antoine – POKORNÁ, Magdaléna, eds.: *Paměť míst, událostí a osobností: Historie jako identita a manipulace*, Praha: Historický ústav, 2011, 685 s., ISBN 978-80-7286-186-6.
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka - JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan: *Dějiny správy v českých zemích: Od počátků státu po současnost*, 2 vyd., Praha: NLN, 2007, 570 s., ISBN 978-80-7106-906-5.
- JANÁK, Jan: *Táborové hnutí na Moravě v letech 1868 – 1874*, in: Časopis Matice moravské 77 roč., Brno 1958, s. 290-324.
- KUBÍČEK, Lubomír: *Tábory lidu v Čechách v 19. století*, Praha 2014, Diplomová práce, Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav hospodářských a sociálních dějin, 100 s.
- LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – MACKOVÁ, Marie: *Z dějin české každodennosti: Život v 19. století*, 1. vyd., Praha: Karolinum, 2011, 430 s., ISBN 978-80-246-1683-4.
- FERRO, Marc: *Dějiny Francie*, 1. vyd., Praha: NLN, 2006, 692 s., ISBN 80-7106-888-8
- MOODY, Thomas W. – MARTIN, F. X. a kol.: *Dějiny Irska*, 3. vyd., Praha: NLN, 2012, 499 s., ISBN 978-80-7422-179-8.
- PALACKÝ, František: *Františka Palackého spisy drobné díl I. Spisy a řeči z oboru politiky*, uspořádal Bohuš Rieger, Praha: Bursík, 1898, 428 s.
- PURŠ, Jaroslav: *Tábory lidu v českých zemích 1868-1871: Příspěvek k problematice národního hnutí*, in: ČSČH 6 roč., 1958, s. 234-266, 446-470, 661-690.
- Ottův slovník naučný, díl XII., Ilustrovaná encyklopedie obecných znalostí*, reprint Praha: Paseka, 1998, ISBN 80-7185-157-4.
- ŠMAHEL, František: *Husitská revoluce 2: Kořeny české reformace*, 2. vyd., Praha: Karolinum, 1996, 364 s., ISBN 80-7184-074-2.
- ŠOLLE, Zdeněk: *Století české politiky: Počátky moderní české politiky od Palackého a Havlíčka až po realisty Kaizla, Kramáře a Masaryka*, 1. vyd., Praha: Mladá fronta, 1998, 298 s., ISBN 80-204-0696-4.

ŠTAIF, Jiří: *Obezřetná elita: Česká společnost mezi tradicí a revolucí 1830 – 1851*, 1. vyd., Praha: Dokořán, 2005, 474 s., ISBN 80-7363-014-1.

URBAN, Otto: *Česká společnost 1848 – 1918*, 1. vyd., Praha: Svoboda, 1982, 690 s.

URBAN, Otto: *František Josef I.*, 1. vyd., Praha: Mladá fronta, 1991, 318 s., ISBN 80-204-0173-3.

8.2 Periodika

Národní listy, rok 1869

Národní noviny, rok 1868

Naše listy, rok 1868 - 1869

Národní pokrok, rok 1868

Pražský denník, rok 1868 - 1869

8.3 Prameny vydané

ARBES, Jakub: *Pláč koruny české, čili, Nová persekuce*, Praha: Eduard Grégr, 1870, 100 s.